
_ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

4 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

6 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

7 1.1. «Παραδοσιακό-ιστορικό» και σύγχρονη εποχή

9 1.1.1. Παραδοσιακή και σύγχρονη αρχιτεκτονική

11 1.2. «Παραδοσιακοί οικισμοί» -Η ανάλυση της έννοιας και οι κατηγορίες

15 1.2.1. "Ένταξη" του παραδοσιακού οικισμού στο σύγχρονο περιβάλλον-Ενεργός προστασία

18 1.3.Οι ανάγκες της σύγχρονης κατοίκησης και η παραδοσιακή κατοικία

20 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

21 2.1.Ο οικισμός του Μεταξοχωρίου Αγιάς, Λάρισας

22 2.1.1 . Ανάλυση οικισμού

- 25 •Θέση
- 27 •Ιστορικά στοιχεία
- 31 •Πολεοδομικά στοιχεία
- 34 •Απασχόληση/Οικονομία/Τουρισμός
- 37 •Δημόσια Κτίσματα
- 42 •Τυπολογία κατοικιών
- 43 •Κατασκευή
- Η σημερινή εικόνα του οικισμού/επεμβάσεις-αλλοιώσεις

46	2.2. Συμπεράσματα από την ανάλυση του οικισμού
47	2.3 . Δυνατότητες μελλοντικής αναγέννησης: κίνητρα ήπιας ανάπτυξης του οικισμού
48	• Προτάσεις των κατοίκων
49	• Θεσμικό πλαίσιο, ευρωπαϊκά προγράμματα, φορείς
51	• Αγροτουρισμός και σηροτροφία
57	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
58	3.1. Παραδείγματα άλλων οικισμών
62	ΕΠΙΛΟΓΟΣ
66	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ-ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ)

“Only when understanding our place, we may be able to participate creatively and contribute to its history”.

Christian Norberg-Schulz

Το θέμα που εξετάζεται εδώ έχει ήδη αναλυθεί αρκετά από πολλές και ποικίλες πλευρές. Παρόλα αυτά αξίζει να ασχοληθεί κανείς με αυτό προσεγγίζοντάς το ταυτόχρονα μέσω της σχετικής βιβλιογραφίας και της επί τόπου συλλογής στοιχείων, ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα που σκοπό έχουν βοηθήσουν τον τρόπο σκέψης του αρχιτέκτονα και να προσδιορίσουν το ρόλο του στο φαινόμενο της αποκέντρωσης και στην ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών.

Συγκεκριμένα, το θέμα αυτής της εργασίας αφορά στην αμφίδρομη σχέση ενός αναπτυσσόμενου παραδοσιακού οικισμού, με το σύγχρονο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό γίνεσθαι. Ειδικότερα, διερευνά τον τρόπο με τον οποίο η επιστροφή νέων κατοίκων στους παραδοσιακούς οικισμούς, χωρίς αυτή να ταυτίζεται με την επιστροφή στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, μπορεί να συμβάλλει στην αναβίωση των οικισμών και ταυτόχρονα στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ίδιων. Ένα είδος αποκέντρωσης, λοιπόν, που καλεί τους νέους και όχι μόνο, να ζήσουν σύμφωνα με το πνεύμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, σε μία πιο ανθρώπινη κλίμακα, να έρθουν κοντά στη φύση και να διερευνήσουν καινοτόμες Μορφές Απασχόλησης και Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Αφορμή για την εργασία αυτή υπήρξε το φαινόμενο της αποκέντρωσης, που γίνεται όλο και πιο έντονο στις μέρες μας, και το ενδιαφέρον μου για την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, που δεν φαίνεται να μένει ανεπηρέαστη από την «επιστροφή» αυτή.

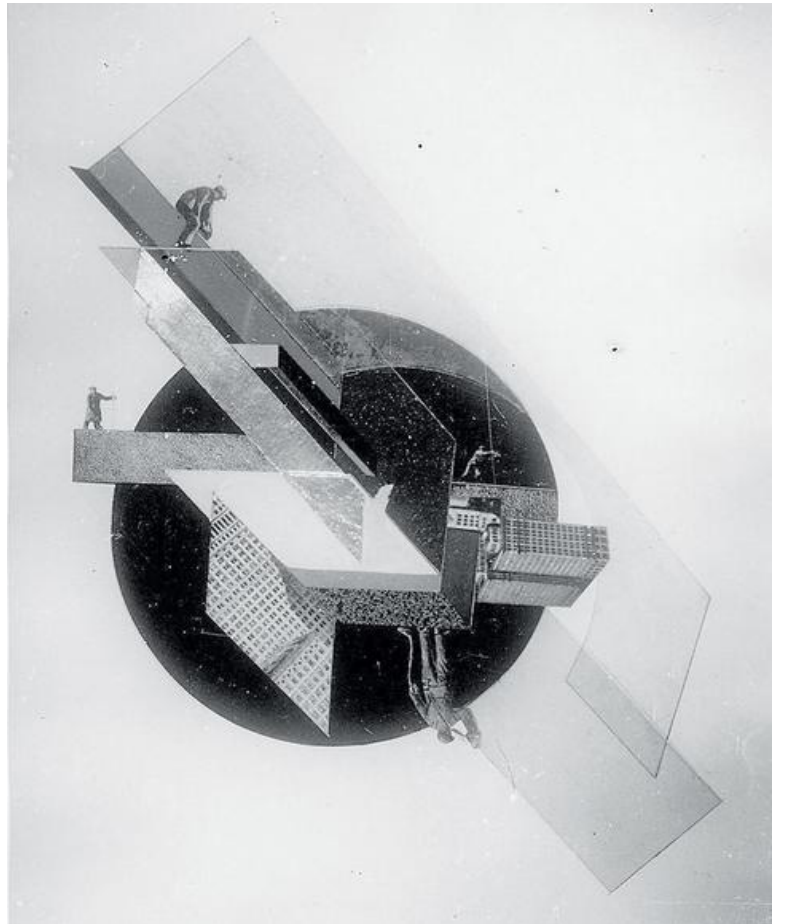
Σύμφωνα με έρευνα μεγάλο ποσοστό των νέων σήμερα σκέφτονται να εγκαταλείψουν τα μεγάλα αστικά κέντρα και να επιστρέψουν στα χωριά.¹ Η συγκεκριμένη επιλογή βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις συνθήκες οικονομικής κρίσης που βιώνουν εντονότερα οι κάτοικοι των πόλεων αλλά βασίζεται και στην πεποίθηση ότι τα επόμενα χρόνια σοβαρή αξία θα έχει μόνο ό,τι σχετίζεται άμεσα με την παραγωγική διαδικασία. Άλλωστε, η κοινωνική δομή της χώρας μας είναι τέτοια που οι περισσότεροι «παλλινოსτούντες» διατηρούν μια κάποια σχέση με τα χωριά τους και διαθέτουν ορισμένα μικρά ή μεγάλα κομμάτια γης.² Τι γίνεται όμως όταν αυτή η επιστροφή πραγματοποιείται σε ιστορικούς οικισμούς; ποια τα

¹ Έρευνα της «Κάπα Research», που παρουσίασε τέλη Μαρτίου του 2012 το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, σύμφωνα με την οποία το 68,2% των ερωτηθέντων σκέφτεται να εγκαταλείψει τα μεγάλα αστικά κέντρα και να μετοικήσει στην επαρχία.

² Κύμα φυγής αντίστροφο με αυτό που είχε αναπτυχθεί στις δεκαετίες του '50 και του '60

χαρακτηριστικά της κοινωνικής δομής χθες και σήμερα; τι έχει μεταβληθεί; πώς εκφράζεται χωρικά η μεταβολή αυτή; θέλουμε μια χώρα με «βιτρίνα» τη γραφικότητα του παραδοσιακού της κελύφους; πώς η σύγχρονη ζωή μπορεί να ενταχθεί στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική και να αποτελέσει εργαλείο διατήρησης της; Αυτά ήταν τα βασικά ερωτήματα που με ώθησαν να μελετήσω με ένα συγκεκριμένο παράδειγμα παραδοσιακού οικισμού (το Μεταξοχώρι) την αμφίδρομη σχέση σύγχρονου και παραδοσιακού περιβάλλοντος που προκύπτει από την επικείμενη «επιστροφή». Πρόκειται για έναν άγνωστο σε πολλούς παραδοσιακό οικισμό, 500 περίπου κατοίκων, κοντά στην πόλη της Λάρισας. Ένας οικισμός με μακρόχρονη ιστορία και αξιόλογο φυσικό, αρχιτεκτονικό και πολιτιστικό πλούτο.

Η μελέτη ξεκινά με γενικές τοποθετήσεις πάνω στο τι ορίζουμε «παραδοσιακό» και τη σημασία του στη σύγχρονη εποχή και συνεχίζει με πιο συγκεκριμένες τοποθετήσεις πάνω στη παραδοσιακή και τη σύγχρονη αρχιτεκτονική. Έπειτα, αναλύονται οι υπάρχοντες τύποι παραδοσιακών οικισμών και μελετάται η ένταξη αυτών στην σύγχρονη ζωή μέσω της ενεργούς προστασίας. Επικεντρώνεται το ενδιαφέρον στις ανάγκες της κατοίκησης σήμερα, στην «προσφορά» της λαϊκής αρχιτεκτονικής στην σύγχρονη κατασκευή αλλά και στο πώς προσαρμόζονται οι σύγχρονες απαιτήσεις κατοίκησης στα παραδοσιακά κελύφη. Η μελέτη συνεχίζει με την παρουσίαση και την ανάλυση του Μεταξοχωρίου, ως παράδειγμα αναπτυσσόμενου παραδοσιακού οικισμού. Μέσα από τη μελέτη του οικισμού και την ανάλυση των εξαγόμενων, από την επι τόπου συλλογή στοιχείων, θα γνωρίσουμε ακόμη ένα σημαντικό κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, ενώ ταυτόχρονα θα μπορέσουμε να δούμε τι συνεπάγεται η ενδεχόμενη επιστροφή κατοίκων στους παραδοσιακούς οικισμούς. Καθώς η επιστροφή αυτή ναι μεν απομακρύνει τις συνέπειες της εγκατάλειψης, φέρει όμως μαζί της την «απειλή» εισβολής του αστικού καταναλωτικού μοντέλου διαβίωσης. Έπειτα, γίνονται προτάσεις ανάπτυξης του οικισμού, αφού ληφθούν υπόψιν το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, τα ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα και οι υπεύθυνοι φορείς. Τέλος, αναφέρονται παραδείγματα ανάπτυξης άλλων, παραδοσιακών κατά βάση, οικισμών στον Ελλαδικό χώρο και καταλήγουμε σε γενικά συμπεράσματα.

Gustav Klucis - ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΠΟΛΗ

1.1. «Ιστορικό-παραδοσιακό» και σύγχρονη εποχή

Ο Διονύσης Ζήβας αναφέρει χαρακτηριστικά «Νομίζω πως στη σκέψη όλων μας αυθόρμητα έρχεται η ιδέα πως ιστορικό είναι κάθε τι που συνδέεται με την ιστορία μας, την πολιτική, τη στρατιωτική, τη θρησκευτική· ακόμα, κάθε τι που αποτελεί ένα ιδιαίτερο καλλιτεχνικό, ή έστω τεχνικό επίτευγμα, κάθε τι που έχει σημαδέψει μια εποχή. Μνημεία, λοιπόν, κι ακόμα τοποθεσίες, δέντρα, κτίρια.[..]Θα μπορούσε ωστόσο να δει κανείς τα πράγματα κάπως διαφορετικά. Να θεωρήσει, δηλαδή, πως όλες οι πράξεις και οι ενέργειες του ανθρώπου, οι αποτυπωμένες στο χώρο, αποτελούν ιστορία. Πράξεις και ενέργειες που είχαν στόχο να διαμορφώσουν το περιβάλλον του και να του εξασφαλίσουν τη ζωή του, να διακηρύξουν τις ιδέες του, να οργανώσουν την άμυνα του και να μας παραδώσουν τελικά, τη δική του συνολική περί του κόσμου αντίληψη.»³ Με την αποδοχή, λοιπόν του δεύτερου ισχυρισμού για τον ορισμό του ιστορικού, κατανοούμε πως το ιστορικό τοποθετείται πλέον ως ενεργό στοιχείο στο σύγχρονο περιβάλλον, κάτι το οποίο βιώνουμε και δεν είναι κατ' ανάγκην περιφραγμένο από κάποιο κιγκλίδωμα. Πώς ορίζουμε όμως το σύγχρονο περιβάλλον και ποια η σημασία των ιστορικών στοιχείων στη σύγχρονη εποχή;

Ως σύγχρονο ορίζουμε αυτό που συμβαίνει σήμερα ή συνέβη στο κοντινό παρελθόν, αυτό που εξελίσσεται, μεταβάλλεται και του οποίου το μέλλον είναι άγνωστο. Σύγχρονο είναι κάθε τι που εκφράζει τις αντιλήψεις και τις ιδέες του σήμερα. Συνεπώς, κάθε τι που για εμάς αποτελεί ιστορία υπήρξε σύγχρονο στην εποχή του. Θα ήταν, λοιπόν, περισσότερο χρήσιμο να δούμε τι είναι σύγχρονο σήμερα, ποιές αντιλήψεις και ποια φαινόμενα είναι χαρακτηριστικά της σύγχρονης εποχής και τι επιπτώσεις έχουν.

Η σύγχρονη εποχή, λοιπόν, χαρακτηρίζεται από την επικράτηση της σειράς τεχνοκρατικής αντίληψης⁴, την απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση και ό,τι αυτή αντανακλά, τη συνθετότητα και πολυπλοκότητα των κοινωνιών⁵, τον βιομηχανοποιημένο τρόπο ζωής, την αστικοποίηση, την μετανάστευση, τον ρατσισμό και την ξеноφοβία, τον μιμητισμό και την μόδα, και τη στροφή στον υλικό

3 Διονύσης Ζήβας/«Τα μνημεία και η πόλη»/εκδ. LIBRO/σελ. 44

4 Η αντίληψη ότι η τεχνολογία και μόνο οδηγεί τον άνθρωπο στην ευτυχία.

5 γρήγοροι ρυθμοί εκτύλιξης γεγονότων και αλλαγών, καταϊγισμός μηνυμάτων, πληροφοριών, γνώσεων, πολλαπλότητα και αντιφατικότητα κοινωνικών ρόλων, αύξηση των απαιτήσεων της ζωής, άγχος, ένταση κ.λ.π

6 «κοινωνία της γνώσης», Ο όρος άρχισε να κάνει την εμφάνιση του γύρω στο 1960. Μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι αποτελεί μια νέα μορφή κοινωνίας, ωστόσο μερικοί ισχυρίζονται ότι αποτελεί μια νέα μορφή καπιταλιστικής κοινωνίας. Ο όρος είναι χρήσιμος για να περιγράψει τις ραγδαίες αλλαγές που συμβαίνουν στην σύγχρονη κοινωνία/πηγή: Βικιπαίδεια

7 δηλαδή η τάση άκριτης αποδοχής οποιασδήποτε καινούριας εξέλιξης χωρίς τη διεξαγωγή αξιολογικού ελέγχου της χρησιμότητας της στον άνθρωπο, αποτελεί φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας στην εποχή μας και σχετίζεται άμεσα με τη μόδα και τις επιταγές του καταναλωτικού συστήματος.

8 <http://www.getty.edu/conservation/research/resources/charters/CulturalHeritagePoliceDocuments>

9 Μαϊστρου. Ε., όπου παρουσιάζεται συνοπτική αναφορά σε διακηρύξεις διεθνών οργανισμών και Χάρτες για ιστορικές πόλεις και αναδεικνύονται οι αξίες που διαμορφώνονται από τα υλικά και άυλα στοιχεία.

10 Bachelard G. / «Η ποιητική του χώρου»/μεταφρ. Βέλτσου Ε.-Χατζηνικολή Ι./εκδ. Χατζηνικολή 1982/σελ 35 - 37

11 Rossi A. /«Η αρχιτεκτονική της πόλης»/μεταφρ. Πετρίδου/εκδ. University Studio Press/σελ.190

12 Λ. Μάντζου/ « Ένταξη σύγχρονου κτιρίου σε ορεινό οικισμό» 2005-2006

ευδαιμονισμό. Αναφερόμαστε σε μία κοινωνία καταναλωτική, μαζικοποιημένη με αυξημένο άγχος και ψυχικές διαταραχές. Όμως ταυτόχρονα αναφερόμαστε στην κοινωνία της γνώσης⁶, που αυτό-οργανώνεται γύρω από την πληροφορία μέσω της τεχνολογίας και χωρίς χωροχρονικούς περιορισμούς, λειτουργεί ως οικονομικός πόρος για γνώση και για κάθε δραστηριότητα μας συμβάλλοντας στην εξέλιξη. Αναφερόμαστε τέλος σε μια κοινωνία, που επικρατεί η νοοτροπία της προοδοπληξίας⁷, ένας ανασταλτικός παράγοντας στη δημιουργική αφομοίωση των στοιχείων της παράδοσης.

Όσο όμως η σύγχρονη εποχή διακόπτει τους παραδοσιακούς δεσμούς με την πνευματική κληρονομιά και οι παραδοσιακοί θεσμοί και αξίες ατονούν τόσο η ανάγκη να στρέψει το βλέμμα της στο παρελθόν, να μελετήσει και να διδαχθεί από τους ιστορικούς τόπους γίνεται πιο επιτακτική. Το παγκόσμιο ενδιαφέρον για τη διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών έχει διαμορφώσει μία πολιτιστική πολιτική, η οποία τα τελευταία 95 χρόνια διατυπώνεται μέσα από συμβάσεις διεθνών οργανισμών και Χάρτες.⁷ Η σύγχρονη σκέψη θεωρεί τους τόπους του παρελθόντος πολύτιμα κελύφη για τη σύγχρονη ζωή και αναγνωρίζει σε αυτούς αξίες μνήμης και ποιότητας ζωής, καθώς και ιστορικές, αισθητικές, οικονομικές αξίες⁹.

Ο Claude Lévi-Strauss μας υπενθυμίζει ότι η ανθρωπότητα ζει και αναπνέει μέσα από την πολυμορφία και την ποικιλότητα και ότι η επιστήμη έχει ελάχιστα να διδάξει και πολύ περισσότερα να διδαχθεί από τον πολιτισμικό πλούτο αρχαιοτάτων λαών, όπως ο Ιαπωνικός, οι οποίοι προοδεύουν χωρίς να αποκηρύσσουν τις ρίζες και τις παραδόσεις τους.

Ο G.Bachelard, στο δοκίμιο για την «ποιητική του χώρου», ερευνά την ενδόμυχη περιοχή, όπου κυριαρχεί το ψυχικό βάρος και εξετάζει την αξία που έχουν για τον άνθρωπο οι χώροι που κατέχει, οι χώροι που υπερασπίζεται έναντι εχθρικών δυνάμεων, οι αγαπημένοι χώροι, οι βιωμένοι χώροι με όλες τις μεροληψίες της φαντασίας, για να αποκαλύψει τον κυρίαρχο ρόλο του χώρου στην ενεργοποίηση της μνήμης: «... μέσα στις χιλιάδες κυψέλες του, ο χώρος κρατά συμπυκνωμένο χρόνο», «...Οι αναμνήσεις παραμένουν αμετακίνητες, τόσο πιο στέρεες όσο περισσότερο έχουν ριζώσει μέσα στο χώρο», «Τα λείψανα έχουν την αξία ενός κελύφους»¹⁰. Τη σύνδεση της μνήμης με τα γεγονότα και τους τόπους επισημαίνει και ο Aldo Rossi, ο οποίος θεωρεί ότι η αξία της ιστορίας, ως συλλογικής μνήμης, ως σχέσης του κοινωνικού συνόλου με τον τόπο και με την ιδέα του τόπου θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε την σημασία της δομής της πόλης, της ατομικότητάς της και της αρχιτεκτονικής της¹¹.¹²

Η σύγχρονη εποχή τελικά φέρει την εμπειρία της ιστορίας, διδάσκεται μέσα από αυτή αλλά ταυτόχρονα έχει διαμορφώσει νέες τεχνικές και τεχνολογίες.

1.1.1. Παραδοσιακή και σύγχρονη αρχιτεκτονική

Khuri Ivδία/Φωτ.Natyu.com

Η αρχιτεκτονική σαν τέχνη και επιστήμη αλλάζει αλλά πάντα αποτυπώνει το στίγμα της εποχής της. Αλλάζει ο τρόπος που “παράγεται”, επηρεάζεται περισσότερο από ποτέ από νέες συνθήκες και κατακλύζεται από πληροφορίες που διαρκώς εξειδικεύονται και επίσης μετασχηματίζονται. Κοινωνικές αλλαγές, περιβαλλοντικές αλλαγές, ανάπτυξη της τεχνολογίας δημιουργούν νέες ανάγκες, νέα υλικά και αυτά με τη σειρά τους υποδεικνύουν νέους τρόπους δόμησης.

Συνεπώς, «τι μπορεί να προσφέρει στα δικά μας πολύπλοκα οικιστικά προβλήματα μια αρχιτεκτονική που γεννήθηκε κάτω από άλλες οικονομικές, κοινωνικές, κλιματικές και ιστορικές συνθήκες και διαμορφώθηκε με διαφορετικά οικοδομικά υλικά και διαφορετική τεχνική;»¹³ Την απάντηση έρχεται να δώσει ο Άρης Κωνσταντινίδης επισημαίνοντας ότι «στα ανώνυμα κτίσματα κάθε περιοχής και κάθε χρονικής περιόδου συναντάμε την «αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονα», από τεχνίτες που χωρίς καμία επιτήδευση συνθέτουν μορφές, σχήματα και διατάξεις με τα υλικά και την τεχνική που προσφέρει ο κάθε τόπος. Έτσι, με απλό και αβίαστο τρόπο, με βάση το ένστικτο και την εμπειρία, λύνουν τα ίδια προβλήματα που έρχεται να λύσει και σήμερα ο σπουδασμένος και καλλιεργημένος αρχιτέκτονας. Αυτά τα κτίσματα λοιπόν αποτελούν δείγματα, από την ουσία και την μορφή των οποίων μπορούμε να διδαχθούμε τις βασικές αρχές μιας λιτής αλλά ποιοτικής αρχιτεκτονικής, με συγχρόνως αρκετά καλλιτεχνικά στοιχεία, και να μάθουμε να σχεδιάζουμε με αίσθηση του μέτρου και με κριτήριο τον άνθρωπο, την ανθρώπινη κλίμακα και την ένταξη του κάθε κτιρίου στο περιβάλλον του.»¹⁴

Κατανοούμε, λοιπόν, μέσα από τα λόγια του πως η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, με τον τοπικό της χαρακτήρα, εκφράζει άμεσα το πνεύμα του τόπου στον οποίο αναπτύχθηκε, αποτελεί αναγνωρίσιμο συστατικό στοιχείο της ταυτότητας του, ένα δυναμικό σημείο αναφοράς και αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης ζωής σε αυτόν. Έτσι λοιπόν, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική δημιουργία γίνεται ένα σημαντικό υπόβαθρο για τη σύγχρονη και μελλοντική ανάπτυξη ενός τόπου και μια σημαντική, απαιτητική πρόκληση για τη σύγχρονη αρχιτεκτονική δημιουργία.

13 Γ.Π Λάββας/ «Ανώνυμα και μοντέρνα αρχιτεκτονική» / Αρχιτεκτονικά Θέματα, 6/1972, σ. 49-59

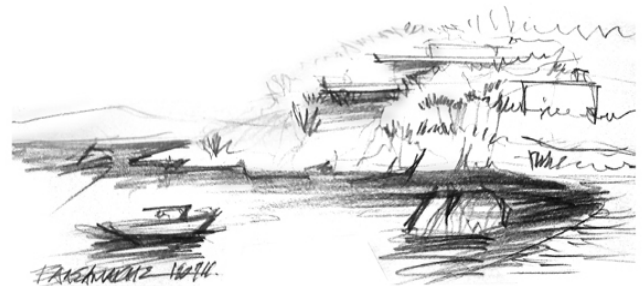
14 Άρης Κωνσταντινίδης/ «Για την αρχιτεκτονική»/ εκδ. ΑΓΡΑ, Αθήνα 1987/ σελ.197-199

Ο Άρης Κωνσταντινίδης έχει κάνει λόγο, επίσης, για την αληθινή αρχιτεκτονική και για τον ίδιο αληθινό, όπως έχει αναφέρει είναι «...και ό,τι έχει προϋπάρξει, δηλαδή ό,τι έχει προκύψει σε περασμένα χρόνια και το ξαναβρίσκει μια σύγχρονη εποχή, μέσα από τους δικούς της πια τρόπους, κι αφού το ίδιο το είχε βρει η παλιά εποχή με τους δικούς της κι αυτή τρόπους. Μ' άλλα λόγια ότι ξαναζωντανεύει, επειδή το κρίνουμε αναγκαίο, ωφέλιμο και παραγωγικό...»

Η αρχιτεκτονική παράδοση είναι βασικό αλλά και ζωντανό ακόμα κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς του κάθε τόπου, σε αντίθεση με ορισμένα άλλα (π.χ. τα μνημεία και ορισμένα έθιμα), καθώς κτίσματα και οικισμοί του παρελθόντος εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να χρησιμοποιούνται (εάν δεν έχουν φθαρεί από την εγκατάλειψη και τις φυσικές καταστροφές). Απεικονίζει τη μακρόχρονη πορεία της ιστορικής εξέλιξης του κάθε τόπου, ό,τι διαμορφώνει ουσιαστικά την ταυτότητα του, όλα αυτά που μας παραδόθηκαν από τους προηγούμενους και οφείλουμε να παραδώσουμε στους επόμενους. Ιδιαίτερα στις μέρες μας, με την όλο αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση, η προστασία, η διατήρηση, η ερμηνεία και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και ποικιλίας του κάθε τόπου προβάλλουν ως επιτακτική ανάγκη. Ταυτόχρονα, όμως ένας αρχιτεκτονικός οργανισμός οφείλει όχι απλά να συνυπάρχει με το ευρύτερο σύγχρονο περιβάλλον αλλά να αλληλεπιδρά με αυτό και να αναβιώνει, γιατί αλλιώς «θα καταλήξει μουσείο του εαυτού του»¹⁵.

Άρης Κωνσταντινίδης

Νίκος Βαλαμάκης

15 Διονύσης Ζήβας

1.2. «Παραδοσιακοί οικισμοί» _Η ανάλυση της έννοιας και οι κατηγορίες

Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, οικισμοί είναι οι οικιστικοί σχηματισμοί που συγκεντρώνουν περισσότερες από δέκα οικογένειες. Καταγραφή των τελευταίων χρόνων έδειξε ότι από τους 11.692 οικισμούς της χώρας μόνο οι 2.200 διατηρούν σε κάποιο βαθμό την παραδοσιακή τους μορφή και από αυτούς οι περισσότεροι μάλιστα έχουν αλλοιωθεί αρκετά. Η πλειονότητα των αγροτικών οικισμών, με εξαίρεση κάποιους που κηρύχτηκαν διατηρητέοι, έχουν αρχίσει σταδιακά να χάνουν τον ιδιαίτερο τοπικό χαρακτήρα τους, ενώ παλαιότερα περιείχαν πολλά δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής.

Οι παραδοσιακοί οικισμοί, των τριών τελευταίων αιώνων της νεότερης ελληνικής ιστορίας, και τα κτίσματά τους χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες κυρίως με βάση τις διαδικασίες παραγωγής τους και όχι με βάση τα μορφολογικά αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά χαρακτηριστικά τους.

_Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα κτίσματα των χωριών, που χρησιμοποιούνται για κατοίκηση αλλά και για παραγωγή και δημιουργήθηκαν σε προκεφαλαιοκρατικές κοινωνίες, με απλή κοινωνική διαστρωμάτωση και με οργάνωση μιας οικονομίας αυτοκαταναλωτικού τύπου. Εδώ κυριαρχεί η ευρεία οικογένεια, στην κλειστή κοινωνία των πατροπαράδοτων πατριαρχικών αξιών και έτσι τα κτίσματα αποκτούν οργανική σχέση μεταξύ τους, ενώ διατάσσονται στο χώρο σύμφωνα με τον περιβάλλοντα χώρο και τις κλιματικές του ιδιαιτερότητες (αέρας, ήλιος, απόσταση από τα χωράφια κ. ά.) αλλά και με την ανάγκη προστασίας από εξωτερικούς κινδύνους (πειρατεία, ληστεία, εξουσία κ.ά.). Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των οικισμών είναι η ομοιομορφία με εξαίρεση κάποια δημόσια κτίσματα (π.χ. εκκλησίες, κρήνες κ.α) στα οποία συναντάται κάποια επιμελημένη επεξεργασία, προσδίδοντας κύρος στην κοινότητα που ανήκουν τα άτομα και όχι στο καθένα ξεχωριστά. Οι οικισμοί αυτής της κατηγορίας, αποτελούσαν κάποτε τη συντριπτική πλειοψηφία, αλλά σήμερα έχουν μειωθεί στο ελάχιστο και σταδιακά εξαφανίζονται, με αποτέλεσμα να χάνονται αξίες στον τρόπο οργάνωσης και κατασκευής και ένταξης των κτιρίων στο φυσικό τοπίο.¹⁶

16 Η Σύμβαση της Γρανάδας καθιερώνει νέα πολιτική προστασίας με την υποχρέωση υιοθέτησης πολιτικής «ολοκληρωμένης προστασίας», την ένταξη του θέματος στο πλαίσιο χωροταξικής, πολεοδομικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, την ενθάρρυνση χρήσης παραδοσιακών τεχνικών και υλικών, με στόχο την προσαρμογή των παλιών κτιρίων σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες, την επισκευσιμότητα και τη συνεργασία των αρμόδιων υπηρεσιών.

Οικισμός Βάθεια, Μάνη / φωτ. Γαλάνης Κώστας 2009

Οικισμός Μεστά Χίου, /φωτ. Γ.Κ. 2000

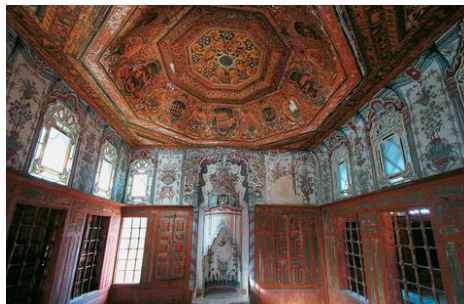
_Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους οικισμούς που δημιουργήθηκαν με βάση τις πρωτοκεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής και συναντώνται σε αστικό ή ημιαστικό περιβάλλον, αποτελούμενοι από κτίσματα της τελευταίας περιόδου της Τουρκοκρατίας. Τότε εμφανίζεται η πρώτη αστική τάξη στην αγροτική ενδοχώρα της Ελλάδας, με την κίνηση των πληθυσμών, την ανάπτυξη του εμπορίου, της ναυτιλίας, της βιοτεχνίας παράλληλα με την ανάπτυξη των αστικών και εμποροναυτιλιακών κέντρων. Με την εμπορευματοποίηση της αγοράς παρατηρείται συσσώρευση πλούτου σε ορισμένες κοινότητες, ο οποίος εν μέρει επενδύεται στην κατοικία, που αρχίζει σταδιακά να ξεχωρίζει σε κάποιες περιπτώσεις από την απλή και συνηθισμένη λαϊκή κατοικία. Εδώ αναφερόμαστε πλέον στα γνωστά μεγαλόπρεπα αρχοντικά, στα οποία γίνεται εμφανής η αναζήτηση καλύτερων και ανθεκτικότερων υλικών, πιο σπουδαίων μαστόρων και γενικότερα επιδιώκεται να αναδειχθεί το γόητρο του ιδιοκτήτη. Όμως, παρόλο που διαφοροποιείται αυτός ο τύπος κατοικίας από τις υπόλοιπες, απεικονίζοντας έτσι και τις αλλαγές που παρατηρούνται στην κοινωνία, εξυπηρετεί ακόμη τις οικονομικές δραστηριότητες του κατόχου του, όπως την αποθήκευση, το στάβλισμα, την βιοτεχνική παραγωγή και την πώληση προϊόντων.

_Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τα κτίσματα που προκύπτουν, κυρίως στα αστικά κέντρα, από την ανάπτυξη των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής, με βασικές πηγές χρηματοδότησης το ενδογενές κεφάλαιο και την εισαγωγή κεφαλαίου από τις ελληνικές παροικίες.

Ανάμεσα σε αυτούς τους τρεις τύπους παραδοσιακών οικισμών της Ελλάδας υπάρχουν και πολλοί ενδιάμεσοι, καθώς πολλοί ελεύθεροι παραγωγοί, αγρότες και μικροαστοί κτίζουν τα σπίτια τους με βάση προηγούμενα πρότυπα, δοκιμασμένα στη λειτουργικότητά τους ως κατοικία και χώρο παραγωγής

Αρχοντικό, Σιάτιστα Κοζάνη/ φωτ. mybike.gr

Εσωτερικό Αρχοντικού Σβαρτζς. (λειτουργεί ως μουσείο σήμερα) Αμπελάκια/ φωτ.Θ. Αθανασιάδης

παράλληλα, προσπαθώντας ανάλογα πάντα με τις οικονομικές τους δυνατότητες να επαναλάβουν στοιχεία του αρχικού μοντέλου σε συνδυασμό με πιο σύγχρονα.

Οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν μέρος του λαϊκού ελληνικού πολιτισμού και αποτελούν στοιχεία εθνικής και ιστορικής αυτογνωσίας, γι' αυτό το λόγο θα μπορούσαν να αποτελούν σήμερα πηγές. Για παράδειγμα, η οικοδομική τεχνική χρησιμοποιεί στοιχεία της παράδοσης, αξιοποιώντας τα στο μέγιστο δυνατό βαθμό και έτσι αντί να καταργεί ό,τι προϋπάρχει, στηρίζεται σε αυτό, σεβόμενη τη λαϊκή δημιουργικότητα που πηγάζει από την πείρα αιώνων. Τα κτίσματα προσαρμόζονται, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, στο τοπίο και στο κλίμα και εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον τους, τοποθετώντας σε αυτό, με σεβασμό πάντα, την προέκταση των χώρων τους και φανερώνοντας με αυτόν τον τρόπο την επαφή του ανθρώπου με τη φύση και τη δημιουργική «κυριαρχία» του επάνω της.

Η πολεοδομική δομή των παραδοσιακών οικισμών χαρακτηρίζεται από την ενότητα του συνόλου που αποτελείται από υλικά και άυλα στοιχεία, όπως κτίσματα, φυσικό περιβάλλον, κλίμα, κοινωνικές σχέσεις. Η διαφοροποίηση των συγκεκριμένων στοιχείων, σε συνδυασμό με τις τεχνικές και αισθητικές εμπειρίες που επικρατούν σε κάθε περιοχή επιδρούν σημαντικά στη διαμόρφωση των αρχιτεκτονικών τύπων, που αναφέρονται παραπάνω, και έτσι συγκροτούνται οι τρεις μεγάλες κατηγορίες κατοικιών του ελλαδικού χώρου.

Σημαντικό γνώρισμα των ελληνικών οικισμών είναι και η ένταξή τους στην αρχιτεκτονική κληρονομιά μιας ευρύτερης και ενιαίας βαλκανικής πολιτιστικής περιοχής με κοινά στοιχεία, αποτέλεσμα της μετακίνησης πληθυσμών σε όλο το βαλκανικό χώρο. Παρατηρούνται έντονες αλληλεπιδράσεις των πολιτισμών, χωρίς να χάνεται όμως η τοπική ιδιοτυπία του καθενός, και έτσι η βαλκανική χερσόνησος είναι πλούσια από συγγενικές αρχιτεκτονικές μορφές που συχνά, μέχρι σήμερα ακόμα, διατηρούν και κοινή οικοδομική ορολογία.

Στους παραδοσιακούς οικισμούς διακρίνεται επίσης η διαφορετική αντιμετώπιση της κατοικίας ως προς τη λειτουργικότητα ανάλογα με το χαρακτήρα και τις ανάγκες της κοινωνίας. Για παράδειγμα η τυπολογία της, η χρήση της ως χώρος παραγωγής αλλά και η ονομασία της αλλάζουν αν η απασχόληση των κατοίκων σχετίζεται με τη γεωργία, τη ναυτιλία, τη βιοτεχνία ή στο εμπόριο. Έτσι στην κτηνοτροφική Ρούμελη είναι καλύβα, στην οινοπαραγωγική Αίγινα είναι αμπελόσπιτο και πατητήρι και στο γεωργικό Πήλιο είναι ζευγόσπιτο. Ο ενιαίος αρχιτεκτονικός τύπος που προέρχεται από την παράδοση και οι παραλλαγές που προκύπτουν από τις κοινωνικές και φυσικές συνθήκες του κάθε τόπου, διαμορφώνουν τελικά τη συγκρότηση του παραδοσιακού οικισμού. Έπειτα, στο οικισμό ενσωματώνονται, δημιουργικά, και τα τυχόν δάνεια από άλλους πολιτιστικούς χώρους χωρίς απλή μίμηση αλλά εγκλιματισμένα στο χαρακτήρα της περιοχής.

Πολύ σημαντικό στοιχείο, τέλος, είναι η συμμετοχή του ιδιοκτήτη του κάθε σπιτιού στη δημιουργία του, με σχέδιο που δεν είναι αποκομμένο από τις προσωπικές του ανάγκες και ευαισθησίες. Ο μάστορας κτίζει την κατοικία για κάποιον που ξέρει ήδη τον τύπο και τη μορφή της, τα υλικά και την τεχνική που θα χρησιμοποιηθούν, καθώς ο ιδιοκτήτης συμμετέχει ενεργά στην παραγωγική της διαδικασία.^{17, 18}

17 «Λεύκωμα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς»/ έκδοση του Τ.Ε.Ε., έτος 47ο, Αθήνα, Νοέμβριος 1978/ σελ.13-30

18 Ο. Δουμάνης./ «Οικισμοί στην Ελλάδα»/ Αρχιτεκτονικά Θέματα 1974

Ερμούπολη Σύρου / φωτ. Θ. Γεωρναμιλής

Το σπίτι του Ροδάκη στο Μεσαγρό της Αίγινας, φωτ. Saronic Magazine

1.2.1. “Ένταξη” του παραδοσιακού οικισμού στο σύγχρονο περιβάλλον-ενεργός προστασία

Ο παραδοσιακός οικισμός εκτός από την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική τεχνοτροπία συμπεριλαμβάνει και την τοπική κοινωνία που ζει, δρα, μεταβάλλεται, εξελίσσεται και δημιουργεί ένα ιδιόμορφο και μοναδικό σύνολο, που παρακολουθεί και συμμετέχει στις κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις του τόπου. Για το λόγο αυτό η προστασία των παραδοσιακών οικισμών και συνόλων είναι, πέρα από δυναμική διατήρηση και συντήρηση, ενεργητική ανάπτυξη, με απώτερο στόχο την ένταξή τους στη σημερινή πραγματικότητα αλλά και την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους στο μέλλον.

“Η υποβάθμιση και η σταδιακή εγκατάλειψη των ιστορικών οικισμών-που σημαίνει: η εξαίρεση τους από τη σύγχρονη ζωή και η αδυναμία τους έτσι να μπορέσουν να μετάσχουν και να προσφέρουν στην παραγωγή και την οικονομία- δεν είναι ούτε νέο ούτε ελληνικό μόνο φαινόμενο. Δεν είναι ακόμα άγνωστο πως αυτά τα φαινόμενα, τουλάχιστον στον τόπο μας, συνδέονται και με την κήρυξη των οικισμών αυτών ως “διατηρητέων” ή των στοιχείων που τους συγκροτούν ως μνημείων που έχουν ανάγκη “ιδιαίτερης κρατικής προστασίας”. Πιστεύω, απλούστατα, πως αυτή η “ιδιαίτερη κρατική προστασία”-που όλοι επίσης ξέρουμε ότι συνήθως μεταφράζεται σε εγκατάλειψη, ερείπωση, πυρκαγιά κλπ.- δεν πρέπει πια να εκφράζεται μόνο με την “προστασία” αλλά, από εδώ και πέρα, με την έννοια “ένταξη”, ένταξη δηλαδή στο σύγχρονο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι και, συνεπώς, “αναβίωση”, με άλλα λόγια ενεργό συμμετοχή και όχι παθητική παρουσία στη διαμόρφωση του σύγχρονου περιβάλλοντος.”¹⁹ επισημαίνει ο Διονύσης Ζήβας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λοιπόν, παρουσιάζει η έννοια της “ένταξης” του παραδοσιακού οικισμού στη σύγχρονη ζωή. Πρόκειται ουσιαστικά για την ενεργό προστασία του οικισμού και συγκεκριμένα την ενεργό συμμετοχή και όχι για την παθητική παρουσία στη διαμόρφωση του σύγχρονου περιβάλλοντος. Η “ένταξη” αυτή είναι ίσως ο μόνος τρόπος αντίστασης στην υποβάθμιση και ερήμωση

¹⁹ Διονύσης Ζήβας/«Τα μνημεία και η πόλη»/εκδ. LIBRO/σελ.75

των οικισμών καθώς συμβάλλει στην επανάκτηση ενός πολιτιστικού αγαθού που σήμερα είναι είτε εμπόδιο στην περαιτέρω οικονομική μας ανάπτυξη ή κατά κανόνα έρημο, απόμακρο, σχεδόν, μη κατανοητό πρότυπο οργάνωσης ζωής και χώρου. Με άλλα λόγια πρέπει να αναθεωρήσουμε την έννοια του παραδοσιακού οικισμού ως διατηρητέου μνημείου που συγκρούεται με τις σύγχρονες ανάγκες.

Είναι αναγκαία, λοιπόν, η διάσωση των οικισμών αυτών, όχι ως «μουσειακή διαφύλαξη αντικειμένων» κάποιων αισθητικά ωραίων στοιχείων της παράδοσης, αλλά ως αναδημιουργία του λαϊκού πολιτισμού της χώρας με την ανασυγκρότηση των διαδικασιών δόμησης, οι οποίες τον συμφιλιώνουν με το περιβάλλον και με τον ίδιο του τον εαυτό. Η ζωή συνεπώς πρέπει να συνεχίσει να υπάρχει μέσα σε αυτά τα οικιστικά σύνολα και να είναι η κύρια δύναμη διατήρησής τους. Να εφαρμόσουμε, με άλλα λόγια, την έννοια της «ενεργού προστασίας». Μιας προστασίας που απώτερο στόχο έχει να εντάξει την ιστορία στην σύγχρονη πραγματικότητα. Σε αυτό το σημείο, ας θυμηθούμε τα λόγια του André Malraux «υποχρέωση μας να παραδώσουμε το παρελθόν ακέραιο στο μέλλον».

Η ενεργός προστασία των παραδοσιακών οικισμών σήμερα μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά βάση μέσω των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και της ενασχόλησης με τον πρωτογενή τομέα.

Ο τουρισμός, σύμφωνα με την Χάρτα του ICOMOS για τον πολιτιστικό τουρισμό (Βρυξέλλες 1976) είναι ένα κοινωνικό, ανθρώπινο, οικονομικό, πολιτιστικό και μη “αναστρέψιμο” γεγονός, ο οποίος υιοθετείται ως αναπτυξιακή στρατηγική για τους παραδοσιακούς οικισμούς, διαμορφώνοντας ένα ιδιαίτερο πρότυπο ανάπτυξης, εναλλακτικού και βιώσιμου τουρισμού. Το πρότυπο αυτό δεν ακολουθεί το ευρέως διαδεδομένο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης, το οποίο οδήγησε σε δυσμενείς συνέπειες για το φυσικό περιβάλλον και τους τουριστικούς πόρους, αλλά αντίθετα, προωθεί και αναπτύσσει ένα μοντέλο που σέβεται, προωθεί, προστατεύει και εξελίσσει παράγοντες όπως το περιβάλλον και τον τοπικό πολιτισμό, συνδυάζοντας αρμονικά ανάπτυξη και προστασία.

Σε αυτή την προσπάθεια τα βήματα που συχνά ακολουθούνται για την επιτυχία του εγχειρήματος είναι καταρχάς ο σχεδιασμός του τουριστικού μοντέλου με καθαρά περιβαλλοντικά κριτήρια, ο προσδιορισμός της φέρουσας ικανότητας του τόπου σε συνδυασμό με την ευρύτερη περιοχή (τοπικό και περιφερειακό επίπεδο), η αξιολόγηση και επιλογή των βέλτιστων εναλλακτικών μορφών τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν και η προώθηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς με ταυτόχρονη ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση, εκπαίδευση της τοπικής κοινωνίας και όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Μουσείο Υδροκίνησης, Δημητσάνα/φωτ. metrogreece.gr

Έπειτα, οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι κατά κανόνα άμεσα συνυφασμένοι με την ύπαιθρο και κατ' επέκταση τη γεωργία. Η ενασχόληση με τη γη βασισμένη πλέον στις νέες τεχνολογίες μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη της οικονομίας και να προσφέρει νέες θέσεις εργασίας. Με αυτό το κίνητρο, λοιπόν, νέοι κάτοικοι επιστρέφουν στους παραδοσιακούς οικισμούς, απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα και μελετούν νέες μεθόδους αγροτικής παραγωγής. Σε συνδυασμό μάλιστα με τον αγροτουρισμό, ο αγροτικός τομέας μπορεί να συμβάλλει δραστικά στην ολοκληρωμένη διατήρηση και ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών, αν σκεφτεί κανείς ότι η απασχόληση των κατοίκων είναι μία από τις βασικότερες ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν.

1.3.Οι ανάγκες της σύγχρονης κατοίκησης και παραδοσιακή κατοικία

Η διαρκώς διογκούμενη αστικοποίηση από το δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα μέχρι και σήμερα, πυροδότησε την τεράστια αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας και την εμπορευματοποίηση της κατοικίας. Φυσικό επακόλουθο της τυποποίησης του χώρου της κατοικίας και της μινιμαλιστικής της οργάνωσης ήταν η πτώχευση της ίδιας της αρχιτεκτονικής και της ποιότητας ζωής του πολίτη, αλλά και η διατάραξη της αρμονικής συνύπαρξης ανθρώπου και φύσης.

Η σύγχρονη αρχιτεκτονική αντίληψη της κατοικίας εστιάζει στην αισθητική καινοτομία και έχει μετατρέψει τον κάτοικο σε απλό καταναλωτή του κτισμένου χώρου και του εξοπλισμού του. Με άλλα λόγια, κάνουμε λόγο για μία σχέση εμπορικής συναλλαγής του ανθρώπου με το περιβάλλον του, που τον έχει αποκόψει από τις φυσικές διαδικασίες οργάνωσης της ζωής του, όπως αυτές σχετίζονται με τις πραγματικές βιολογικές ή άλλες ανάγκες του.

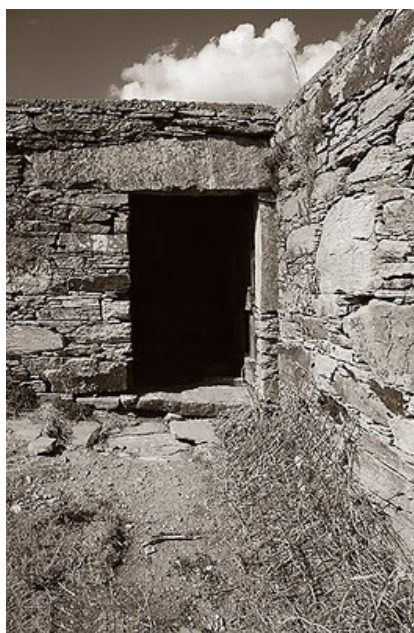
Η παραδοσιακή κατοικία έρχεται να απαντήσει σε πολλά από τα προαναφερθέντα προβλήματα, καθώς εκφράζει μία πρωτογενή αντίληψη της αρχιτεκτονικής που εστιάζει στον άνθρωπο, σέβεται το περιβάλλον του και συνδιαλέγεται ανοικτά με αυτό. Πρόκειται για μία αρχιτεκτονική που προκύπτει από την αρμονική σύζευξη ανάμεσα στο τεχνητά αναγκαίο και περιβαλλοντικά επιτρεπτό. Η αξιοποίηση του τοπίου, του προσανατολισμού, των «ντόπιων» υλικών δόμησης, η οργάνωση του χώρου με βάση τις κλιματικές συνθήκες, καθώς και άλλοι παράγοντες, αποτέλεσαν τα εργαλεία που αξιοποιήθηκαν προς όφελος ενός καλού και οικονομικού μικροκλίματος οίκησης και αποτέλεσαν τα βασικά κριτήρια στο σχεδιασμό της κατοικίας.

Ας εξετάσουμε, όμως, συγκεκριμένα τις ανάγκες της σύγχρονης κατοίκησης και τη δυνατότητα των παλιών κελυφών να υποδέχονται τους νέους κάθε φορά κατοίκους και κατ' επέκταση τις νέες ανάγκες και λειτουργίες. Η σύγχρονη κατοικία επιβάλλει (ως τρόπο ζωής) το αποδεκτό επίπεδο ανέσεων που θα πρέπει να διαθέτει ένα σημερινό σπίτι. Αυτοί οι κανόνες συνεπώς πρέπει να υιοθετούνται ή να προσαρμόζονται στο παλιό κέλυφος που αποκαθίσταται. Οι νέες απαιτήσεις

είναι τεχνολογικές (π.χ υγροί χώροι με δίκτυα παροχών ενέργειας) και επιπέδου διαβίωσης (χωρίσματα δωματίων, κινητή επίπλωση στο εσωτερικό κ.α.)²⁰ . Οι ανάγκες αυτές φαίνεται να συγκρούονται με τη φύση και την κλίμακα του παλιού κελύφους και ο τρόπος που θα επέμβει κανείς στο παλιό κτίσμα χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και είναι ένα ζήτημα που μπορεί να πάρει μεγάλες διαστάσεις.

Από την άλλη πλευρά, όμως, ανάμεσα στο παλιό και το καινούριο δεν υπάρχουν απόλυτες τομές, αλλά αντίθετα μια ομαλή, κατά κανόνα, και αργή διαδικασία ακουλουθίας, πόσο μάλλον όταν αναφερόμαστε σε επανάχρηση κτιρίου διατηρώντας σε αυτό την παλιά του χρήση. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψιν την τυπολογία, τη λειτουργική και στατική δομή του παλιού κελύφους μπορεί να δημιουργηθεί ένα «νέο» κτίριο που δημιουργικά θα ενσωματώνει το προηγούμενο. Οι σύγχρονες ανάγκες όσο διαφορετικές και αν είναι από τις αρχικές θα ενταχθούν στο υπάρχον «σώμα», θα το μεταβάλλουν χωρίς να επηρεάσουν τα στοιχεία που το καθιστούν άξιο να επιζηήσει, και τελικά θα το αναζωογονήσουν.

Στο ευρύτερο πλαίσιο, ειδικά, ενός παραδοσιακού οικισμού, η διατήρηση των παραδοσιακών κελυφών και η προσθήκη νέων χρήσεων σε αυτά ή και αναβίωση παλιών προβάλλει ως επιτακτική ανάγκη εάν αποζητούμε την δυναμική αναβίωση και ανάπτυξη του.

Παραδοσιακή κατοικία, Κάμπος, Τήνος

Κατοικία στην Αίγινα, Αρχιτέκτων Κυριάκος Κρόκος 1983

20 Δημήτρης
Φιλιππίδης/«Συντήρηση,
αναστήλωση και αποκατάσταση
μνημείων στην Ελλάδα 1950-
2000»/ εκδ. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ/ σελ. 266

Χαρακτηριστική εικόνα στο κέντρο του οικισμού/ φωτ. π.α.

2.1. Οικισμός Μεταξοχωρίου

Για να κατανοήσουμε τη σχέση των παραδοσιακών οικισμών με το σύγχρονο περιβάλλον χρειαζόμαστε ένα ζωντανό παράδειγμα που εντάσσεται ή θα μπορούσε να ενταχθεί ενεργά στο σύγχρονο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι. Το Μεταξοχώρι ανήκει στην πρώτη κατηγορία παραδοσιακών οικισμών που προαναφέρθηκαν. Αποτελεί έναν παραδοσιακό οικισμό εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς με σημαντικό αριθμό παραδοσιακών κατοικιών και δημόσιων κτιρίων (εκκλησιών κυρίως) που συντελούν σε μία συνολική εικόνα με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον.

Στόχος είναι η γνωριμία με έναν οικισμό που διατηρεί την «παυτότητα» του ελληνικού τοπίου και αντιστέκεται στην πολιτισμική αφομοίωση · η κατανόηση της αδιάσπαστης σχέσης ανθρώπου-φύσης και της αλληλεξάρτησης φυσικού-πολιτισμικού περιβάλλοντος · η ανίχνευση του λιτού τρόπου ζωής των ανθρώπων που ζουν εκεί, βάσει των πραγματικών τους αναγκών · και τέλος η ανάδειξη και συνειδητοποίηση των κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών προβλημάτων της περιοχής μελέτης. Μέσα λοιπόν από γραφήματα (που παρουσιάζουν τις απαντήσεις των κατοίκων στα ερωτηματολόγια που κλήθηκαν να συμπληρώσουν), προσπαθούμε να κατανοήσουμε τις ανάγκες, τα προβλήματα και τις αντιλήψεις τους, όπως επίσης και τις μελλοντικές τους προθέσεις σχετικά με τη διαμονή τους στον οικισμό.

Πρόκειται για ένα από τα λίγα παραδείγματα παραδοσιακού οικισμού που δεν έχει εγκαταλειφθεί και ερημωθεί. Σε αυτό συμβάλλουν τόσο η τοποθεσία, δίπλα στην εύφορη πεδιάδα της Αγιάς, που επιτρέπει στην πλειοψηφία των κατοίκων να έχουν ένα αρκετά καλό εισόδημα από τις καλλιέργειες όσο και το γεγονός ότι το χωριό δεν απέκτησε ποτέ ένα «μουσειακό»-τουριστικό χαρακτήρα παρά το αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει.

2.1.1. Ανάλυση οικισμού

Θέση

Οι οικισμοί της περιοχής αναπτύχθηκαν κύρια στις νότιες υπώρειες της Όσσας(Κίσαβος)²¹, απέναντι από το Μαυροβούνι, το οποίο είναι η βόρεια φυσική συνέχεια του Πηλίου. Από άποψη κατανομής στο χώρο φαίνεται ότι υπήρξαν κριτήρια που λειτούργησαν αποφασιστικά στη φάση της αρχικής δημιουργίας των οικισμών. Η επιλογή της θέσης εξαρτήθηκε άμεσα από την δυνατότητα εκμετάλλευσης της εύφορης γης, την ύπαρξη βοσκοτόπων και τρεχούμενων νερών της λίμνης Βοιβηίδος(Κάρλας) στα ΝΔ της εύφορης πεδιάδας. Άλλες προϋποθέσεις ήταν ο προσανατολισμός, η θέα, η προφύλαξη από τους βόρειους ανέμους και η δυνατότητα επικοινωνίας με τα γύρω χωριά.²²

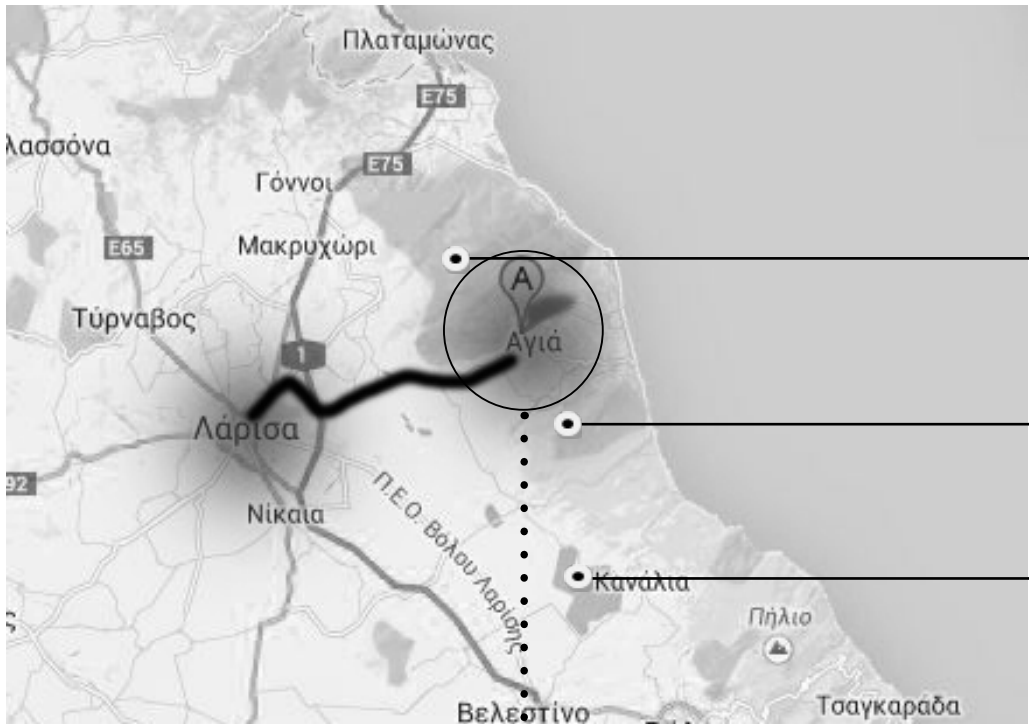
Οι αρχικοί πυρήνες των σημερινών οικισμών σχηματίστηκαν, είτε από μοναστήρια, είτε από συνοικισμούς ομάδων Σλάβων γεωργοκτηνοτρόφων, πράγμα που μαρτυρά και η ύπαρξη σλαβογενών βαφτιστικών ονομάτων αρχηγών οικογενειών στις πρώτες οθωμανικές οικονομικές απογραφές των κατοίκων της περιοχής(1454/55). Την περίοδο της ανάπτυξης των οικισμών της περιοχής στα μέσα του 16ου-17ου αι., αποσπάρθηκε από την Αγιά το Μεταξοχώρι, που εξελίχθηκε σε χωριό 300 νοικοκυριών κατά τον 19ο αιώνα. Τότε πληροφορούμαστε ότι έδρευε σε αυτό ο αντιπρόσωπος των συμφερόντων της κάθε φορά ιδιοκτήτριας των χωριών της περιοχής.²³

Το Μεταξοχώρι σήμερα ανήκει στον δήμο Αγιάς και βρίσκεται σε υψόμετρο 300 μ. Ο δήμος Αγιάς βρίσκεται ανατολικά του νομού Λάρισας στους πρόποδες του Κισσάβου ως το Μαυροβούνι και απέχει 28 χλμ. από την πόλη της Λάρισας και 12 χλμ. από την παραλία Αγιοκάμπου.

21 Ο Κίσαβος βρίσκεται στην άκρη της Θεσσαλικής πεδιάδας σε υψόμετρο 1976 μέτρα πάνω από τη θάλασσα. Οι δυτικές πλαγιές του είναι κυρίως γυμνές από βλάστηση, ενώ αντίθετα οι ανατολικές-δηλαδή αυτές που βλέπουν θάλασσα και φαίνονται από την εθνική οδό- είναι κατάφυτες.

22 Ν. Γεωργιάδου. / «Θεσσαλία εν Αθήναις» 1880/ ανατύπωση εκδ. Έλλα 1995/ σελ.18-19

23 Πολιτιστικός Οργανισμός Αγιάς Χώρα Αγιά/ εκδ. Έλλα 1997/ σελ.15

ΚΙΣΣΑΒΟΣ

ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙ

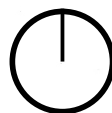
ΤΕΧΝΗΤΗ ΛΙΜΝΗ ΚΑΡΛΑ

ΜΕΤΑΞΟΧΩΡΙ

ΑΓΙΑ

Ο χάρτης του οικισμού

Το ρέμα που διασχίζει τον οικισμό

Ο κύριος οδικός άξονας

50 100 150 200 m

24

Γενική άποψη του οικισμού

Ιστορικά στοιχεία

«Μεταξωτή κλωστή στην ανέμη του χρόνου..»

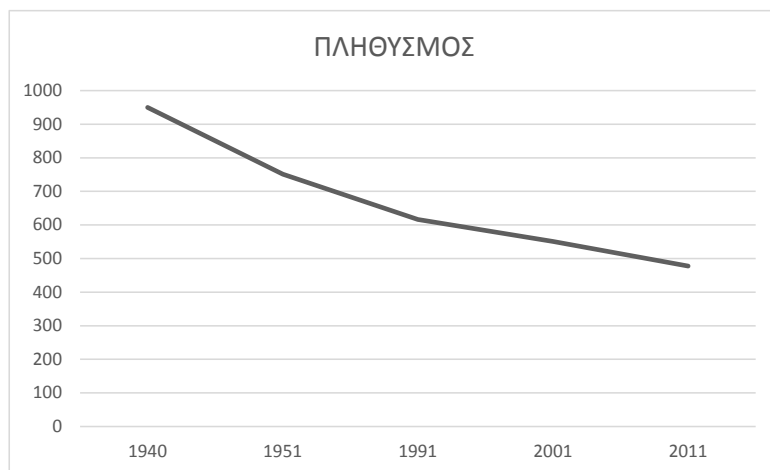
Η γόνιμη γη και τα άφθονα νερά στάθηκαν οι αιτίες της πρώιμης-στους προϊστορικούς χρόνους-κατοίκησης του χώρου της επαρχίας Αγιάς. Κατά τον αρχαιολόγο κ.Γ. Τουφεξή, ο προϊστορικός οικισμός της Αγιάς χρονολογείται στην πρώιμη και μέση εποχή του χαλκού και βρίσκεται στη θέση Κωσταρή, περίπου 1χλμ. ανατολικά της Αγιάς. Από την εποχή αυτή ως και τον 2ο αι. π.Χ. υπάρχει ένα τεράστιο κενό, ενώ τα λιγοστά αρχαιολογικά ευρήματα και οι φιλολογικές πηγές προσδιορίζουν την ύπαρξη κάποιου οικισμού στο σημερινό χώρο της πόλης της Αγιάς από τον 2ο αι. π.Χ. και εξής. Για τους παλαιοχριστιανικούς και μεσαιωνικούς χρόνους τα στοιχεία είναι ελάχιστα.

Κατά τους επόμενους αιώνες, μέχρι τον 11ο αι. , δύο βασικές διαπιστώσεις συνάγονται από τις πηγές. Η πρώτη είναι ότι η έντονη παρουσία παλαιοσλαβικών τοπωνυμιών σε οικισμούς της περιοχής (Ρέτσιανη/Μεταξοχώρι, Νιβολιανή/Μεγαλόβρυσο, Σελίτσιανη/Ανατολή, Κάπιστα/Σωτηρίτσα, Κουκοράβα/Αμυγδαλή κ.λ.π.) υποδηλώνει την κάθοδο και μακρόχρονη εγκατάσταση ομάδων γεωργοκτηνοτρόφων από τη σημερινή Σερβία και Κροατία και η δεύτερη ότι στην περίοδο αυτή μπορεί να τοποθετήσει κανείς βάσιμα την εμφάνιση της μοναστικής κοινότητας του Όρους των Κελλίων, στις ανατολικές πλαγιές της Όσσης αρχικά, που αργότερα (11ος-14ος αι.), επεκτάθηκε και στον υπόλοιπο χώρο της σημερινής επαρχίας Αγιάς.

Κατά τον 11ο αι. Η περιοχή της Αγιάς ανήκε στη γνωστή από τις φιλολογικές πηγές

“επίσκεψη” (=αυτοκρατορική κτήση) Βεσσαίνης, που διοικούνταν από ιδιαίτερο υψηλόβαθμο πολιτικοστρατιωτικό διοικητή με τον τίτλο του Πρωτοσπαθάριου. Τις περιπέτειες της Θεσσαλίας κατά τους επόμενους αιώνες (Φραγκοκρατία-επιδρομές Καταλανών και Αλβανών- διαμάχες ενδοβυζαντινές – Σερβοκρατία) τις υπέστη και η περιοχή της Αγιάς. Αποτέλεσμα και αυτών των ανώμαλων καταστάσεων ήταν η πληθυσμιακή συρρίκνωση της περιοχής.

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας και στα χρόνια του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, μεταξύ 1540-1570 η περιοχή αλλάζει ιδιοκτησιακό καθεστώς παραχωρούμενη από τον Σουλτάνο στην κόρη του Μιχιμιά. Αυτή μετέτρεψε την Αγιά και τα διπλανά χωριά σε βακούφια, αφιέρωσε δηλαδή τα έσοδα από τη φορολογία σε ευαγή ιδρύματα της Κωνσταντινούπολης. Κάτω από αυτή την ιδιότητα τα χωριά που ανήκαν στην οθωμανική πριγκίπισσα είχαν μια προνομιακή φορολογική μεταχείριση, γεγονός που έδωσε σ'αυτά τη δυνατότητα μιας γρήγορης και σταθερής δημογραφικής ανάπτυξης.²⁴

ΓΡΑΦΗΜΑ 1. -Ο πληθυσμός μειώνεται με το πέρασμα των χρόνων, σύμφωνα με τις απογραφές πληθυσμού.

24 Πολιτιστικός Οργανισμός Αγίας Χώρα Αγιά/ εκδ. Έλλα 1997/ σελ.15

Ένας βράχος ανοιγμένος στη μέση αφήνει να βλαστήσει ένα πανύψηλο δένδρο. Οι κάτοικοι το λένε γκβατζιά. Η παράδοση που το συνοδεύει, λέει ότι στο σημείο αυτό μίλησε ο Κοσμάς ο Αιτωλός στους κατοίκους το 1756.

Πολεοδομικά στοιχεία-οικιστική οργάνωση

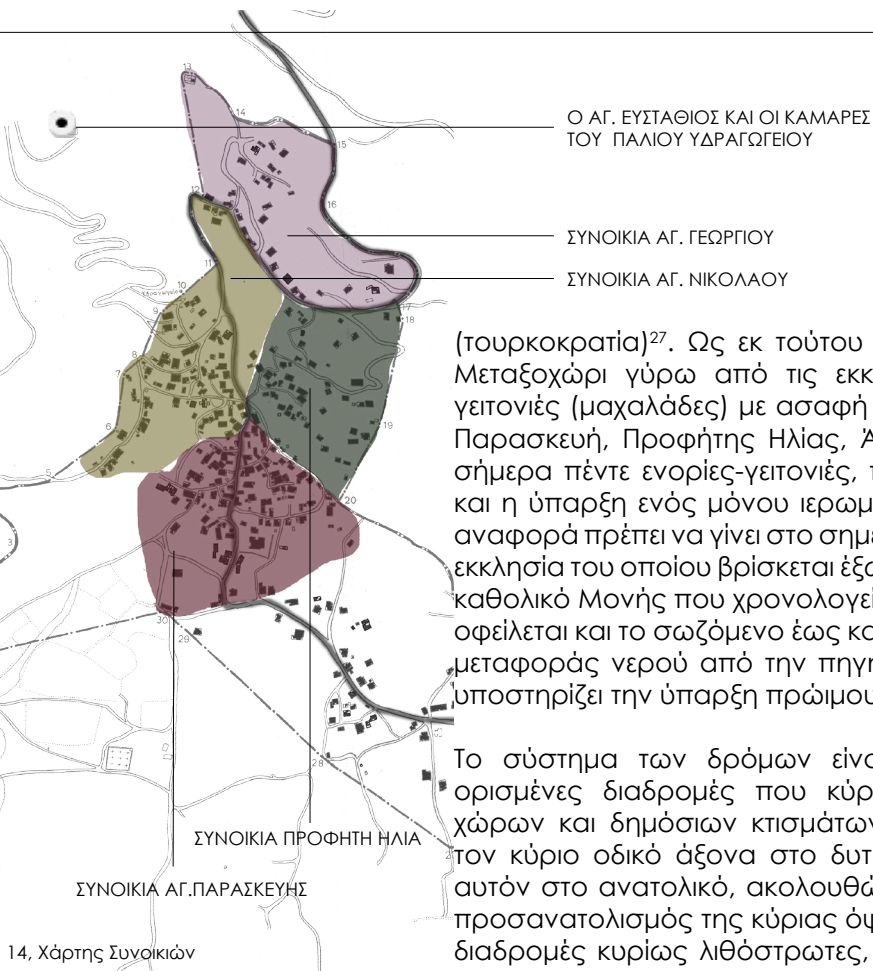
Ο πολεοδομικός σχηματισμός του Μεταξοχωρίου/Ρέτσιανη-που σημαίνει “χωριό πλάι στο ποτάμι, ποταμοχώρι”²⁵ -αναπτύχθηκε στην δυτική και ανατολική πλαγιά του ρέματος που σχηματίζει ο Άμυρος, οι πηγές του οποίου βρίσκονται βόρεια στον Κίσσαβο. Κατατάσσοντας τον οικισμό σύμφωνα με τον Lavedan²⁶ -δηλαδή στους “ανοικτούς και ελεύθερους” και σε εκείνους με “περιβάλλοντες δακτυλίους”-ο οικισμός ανήκει στην πρώτη κατηγορία. Είναι βέβαιο πως η μορφολογία του εδάφους είναι ο “καθοριστικός” παράγοντας διαμόρφωσης αυτής της “ανοιχτής και ελεύθερης” μορφής.

Ο κύριος οδικός άξονας ανηφορίζοντας από την Αγιά δυτικά του ρέματος φθάνει στο κεντρικό και πιο συνεκτικό τμήμα του οικισμού και στην μοναδική πλατεία με ομαλή σχετικά κλίση και με διεύθυνση νότου-βορρά. Συνεχίζοντας με εντονότερη πλέον κλίση στρίβει ανατολικά, διατρέχει την ανατολική συνοικία και συνδέει τελικά τον οικισμό με τον κοινοτικό δρόμο προς το Μεγαλόβρυσο.

Θεωρώντας έγκυρο τον συσχετισμό του οικισμού με εκείνων του Πηλίου- λόγω των ομοιοτήτων του φυσικού περιβάλλοντος, της τοπογραφίας και της γειννίαςης -και ακολουθώντας την κατάταξη που προτείνει η Ρέα Λεονιδοπούλου-Στυλιανού, συμπεραίνουμε ότι ο οικισμός είναι μικτός, δηλαδή ενώ έχει ένα μόνο κέντρο, αναπτύχθηκε και από τις δύο μεριές του ρέματος, παράλληλα δε εξαπλώθηκε κατά μήκος ενός οδικού άξονα. Συμπερασματικά, λοιπόν, θα υποστηρίξουμε πως η διαμόρφωση του ρυμοτομικού ιστού δεν υπάκουσε σε επιρροές που δημιούργησαν άλλους τουρκοκρατούμενους οικισμούς, ούτε αποτέλεσε την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης ρυμοτομικής λύσης. Πέραν όμως από αυτό θα πρέπει κανείς να παρατηρήσει ότι σε επίπεδο λειτουργικής οργάνωσης ίσχυσαν και εδώ κάποιες αρχές που πρυτάνευαν κατά την περίοδο γέννησης του οικισμού

25 Δ. Αγραφιώτης/ «Σελίδες από το χθές και το σήμερα» / Μεταξοχώρι 1994/ σελ.3

26 Γ. Λάββας-Δ. Φιλλιπίδης/ Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική τομ. 6 Θεσσαλία-Ήπειρος/εκδ. Μέλισσα Αθήνα 1988/ σελ.24-26

14. Χάρτης Συνοικιών

(τουρκοκρατία)²⁷. Ως εκ τούτου οι περιοχές κατοικίας αναπτύσσονται και στο Μεταξοχώρι γύρω από τις εκκλησίες του χωριού, δημιουργώντας ενορίες-γειτονίες (μαχαλάδες) με ασαφή όρια, (Άγιος Νικόλαος, Άγιος Ευστάθιος, Αγία Παρασκευή, Προφήτης Ηλίας, Άγιος Γεώργιος). Έτσι το χωριό έχει ακόμα και σήμερα πέντε ενορίες-γειτονίες, παρόλο που η πληθυσμιακή του συρρίκνωση και η ύπαρξη ενός μόνου ιερωμένου αναιρεί έναν τέτοιο διαχωρισμό. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο σημείο αυτό για την συνοικία του Αγίου Ευσταθίου, η εκκλησία του οποίου βρίσκεται έξω από τον οικισμό, στον ομώνυμο λόφο και είναι καθολικό Μονής που χρονολογείται στον 18ο αι., στην υδροδότηση της οποίας, οφείλεται και το σωζόμενο έως και σήμερα τμήμα από λιθόκτιστες καμάρες, έργο μεταφοράς νερού από την πηγή Παπά Αλεβίζη Βρύση²⁸. Ατεκμηρίωτη άποψη υποστηρίζει την ύπαρξη πρώιμου οικισμού στον λόφο αυτό.

Το σύστημα των δρόμων είναι γεωμετρικά ακανόνιστο, δημιουργεί όμως ορισμένες διαδρομές που κύρια συμβάλλουν στην ενοποίηση ελεύθερων χώρων και δημόσιων κτισμάτων. Αυτό το δίκτυο δρόμων είναι κάθετο προς τον κύριο οδικό άξονα στο δυτικό τμήμα του οικισμού και παράλληλο προς αυτόν στο ανατολικό, ακολουθώντας τις ισοϋψείς καμπύλες, με αποτέλεσμα ο προσανατολισμός της κύριας όψης των σπιτιών να είναι νότιος. Δευτερεύουσες διαδρομές κυρίως λιθόστρωτες, κινούνται κάθετα προς την κλίση, ενώ μικρού μήκους καλντερίμια, συχνά αδιέξοδα, εισχωρούν ανάμεσα στις ιδιοκτησίες

27 Ε.Α.Π. «Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Ανοικτών Χώρων Τόμος Α Περιβαλλοντική Τεχνολογία». / Πάτρα 2001/ σελ. 146-149

28 Δ.Αγραφιώτης/ «Σελίδες από το χθές και το σήμερα» / Μεταξοχώρι 1994 /σελ.5

Άποψη του ρέματος που διασχίζει το χωριό απο την τοποθεσία Κεραμίδι/ φωτ. π.α.

Οι καμάρες του υδραγωγείου/ φωτ. π.α.

δημιουργώντας δεύτερη έξοδο σε άλλο επίπεδο. Το πλάτος αυτών των δρόμων αυξομειώνεται, προσδιοριζόμενο από τοίχους σπιτιών, βράχους και πεζούλες. Στο πλάι αυτού του δικτύου υπάρχει διαμορφωμένο άλλοτε λιθόκτιστο και άλλοτε από μπετόν, αυλάκι όπου ρέει το νερό που συλλέγεται από τις πηγές που βρίσκονται βόρεια του οικισμού και χρησιμοποιείται για άρδευση λαχανόκηπων.

Οι όγκοι των σπιτιών είναι ελεύθερα χωροθετημένοι, χαρακτηρίζοντας την οργάνωση της δόμησης του οικισμού ως πανταχόθεν ελεύθερη ή σημειακή. Η απουσία μεσοτοιχίας και το "δικαίωμα αστρέχας" που εξασφάλιζε την αναγκαία απόσταση (0,60-1,00μ) μεταξύ των σπιτιών, για να βρίσκουν διέξοδο τα νερά της βροχής που κατεβαίνουν ορμητικά, βοήθησαν στην ελεύθερη ένταξη του κτίσματος στο χώρο. Ως εκ τούτου δεν εντοπίσαμε κλειστά οικοδομικά τετράγωνα. Μόνο σε ένα μικρό τμήμα του κέντρου του οικισμού, το σύμπλεγμα των σπιτιών σε συνδυασμό με ψηλούς μαντρότοιχους δίνει την εικόνα γραμμικής δόμησης.

Αναλημματικοί τοίχοι δημιουργούν αυλές και κήπους σε επίπεδα ψηλότερα από τον δρόμο, προφυλάσσοντας την ιδιωτική ζωή από τα βλέμματα των περαστικών, ενώ παράλληλα δίνουν την αίσθηση ενός συνεχούς φυσικού τοπίου, συνθέτοντας την εικόνα του οικισμού, η οποία συμπληρώνεται από τις εκκλησίες και κυρίως τη Μητρόπολη του χωριού (Άγιος Νικόλαος) και την κεντρική πλατεία όπου συντελείται η κοινωνική επαφή.

Χαρακτηριστικό καλντεριμι του χωριού/ φωτ. π.α.

Η πλατεία βρίσκεται στο κέντρο του συνεκτικού τμήματος του οικισμού, κατά μήκος της δυτικής πλευράς του ρέματος, παίρνοντας ένα επίμηκες σχήμα. Η αρχική θέση πρέπει να ήταν πιο βόρεια, κοντά στα κτίσματα και την μητρόπολη του Αγίου Νικολάου, το προαύλιο του οποίου αποτελούσε τμήμα της. Η σημερινή θέση είναι αποτέλεσμα παρεμβάσεων στην δεκαετία 1920-1930, όπως η διευθέτηση της δυτικής πλευράς της κοίτης του ρέματος και η κατασκευή του καφενείου από την κοινότητα. Λαμβάνει δε τη σημερινή μορφή την δεκαετία του 1970-1980, με την ασφαλτόστρωση του κεντρικού δρόμου, την πλακόστρωση και τη δημιουργία χώρου στάθμευσης.

Η απουσία εκκλησίας ή άλλου δημόσιου κτιρίου στην πλατεία και η “εσωτερική” θέα της, δεν στέρησαν από την εικόνα της άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως το πράσινο από την κατάφυτη κοίτη, τον ήχο του τρεχόμενου νερού από το ρέμα και τις βρύσες, αλλά και το μικροκλίμα που η ρεματιά της χαρίζει, ώστε τελικά να ταυτίζεται με το ίδιο το χωριό. Ένα ακόμη στοιχείο είναι οι κερκίδες, αυτοσχέδιο “θέατρο” στην “σκηνή” του οποίου τελούνται τα πανηγύρια και οι κοινωνικές εκδηλώσεις.²⁹

29 Νίκος Καλογήρου, Δ. Λουκόπουλος/ Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Ανοικτών Χώρων/Μελέτη του παραδοσιακού οικισμού Μεταξοχωρίου Αγίας (Από περιβαλλοντική άποψη)/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η πλατεία του οικισμού/ φωτ. π.α.

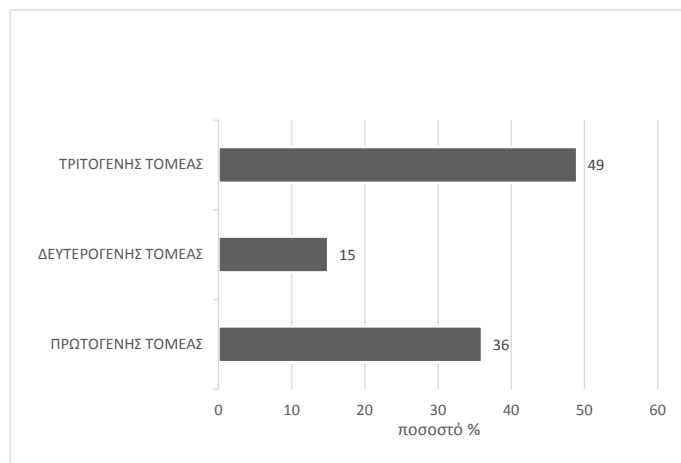

Η πλατεία του οικισμού και το ρέμα/ φωτ. π.α.

Απασχόληση-Οικονομία-Τουρισμός

Το Μεταξοχώρι γνώρισε φάσεις οικονομικής ακμής στα μέσα του 17ου , στα μέσα του 18ου και στα μέσα του 19ου αιώνα.

Από χρονολογικό πίνακα των συντεχνιών της Λάρισας παρατηρούμε ότι υπήρχαν συντεχνίες μεταξάδων το 1662 και αργότερα το 1755 και 1756.³⁰ Μετά τα μέσα του 18ου αι. το Μεταξοχώρι γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη, η οποία στηρίχθηκε κύρια στην οικοβιοτεχνία παραγωγής κόκκινου νήματος, φιπιλιών (βαμβακομέταξων υφασμάτων), τσεβρέδων και μαντιλιών τα οποία εμπορεύονται με την κεντρική Ευρώπη. Η ανάπτυξη αυτή ανακόπτεται βίαια μετά το 1810 ως αποτέλεσμα της ταραγμένης πολιτικής κατάστασης της Ευρώπης (ναπολεόντειοι πόλεμοι), αλλά και της εμφάνισης αντίστοιχων προϊόντων της αγγλικής βιομηχανίας. Ωστόσο, το Μεταξοχώρι δεν ακολουθεί την μοίρα αντίστοιχων περιοχών οι οποίες περιέχονται σε μαρασμό (Αμπελάκια), αλλά έχοντας εύφορο έδαφος και δυνατότητα ανάπτυξης της γεωργίας, έστρεψε την προσοχή του σε αυτή και ιδιαίτερα στη σηροτροφία. Κατάφερε να συνδεθεί πάλι με το έντονο εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο του μεταξιού και γνώρισε νέα περίοδο ανάπτυξης από το 1855 έως και τις αρχές του 20ου αι. Αποτέλεσμα αυτής της περιόδου είναι η σημερινή εικόνα που το ξεχωρίζει από τα χωριά της περιοχής για την παρουσία του στο χώρο. Ο οικισμός είναι από τους παλαιότερους της περιοχής, διατήρησε δε το όνομα Ρέτσιανη έως το 1927, οπότε μετονομάστηκε Μελίσσι για δύο χρόνια. Το έτος 1929 πήρε το σημερινό του όνομα, Μεταξοχώρι, από την βασικότερη τότε παραγωγή του χωριού, το μετάξι. Στον τομέα αυτόν βελτίωσαν αρκετά την διαδικασία παραγωγής, με τον ερχομό των Φαβρ³¹, καθώς μετέφεραν γνώσεις τόσο για τον μεταξόσπορο όσο και για τη χρήση μηχανών. Όλα τα σπίτια ήταν

ΓΡΑΦΗΜΑ 2. Σημερινή κατάσταση στον τομέα της απασχόλησης.

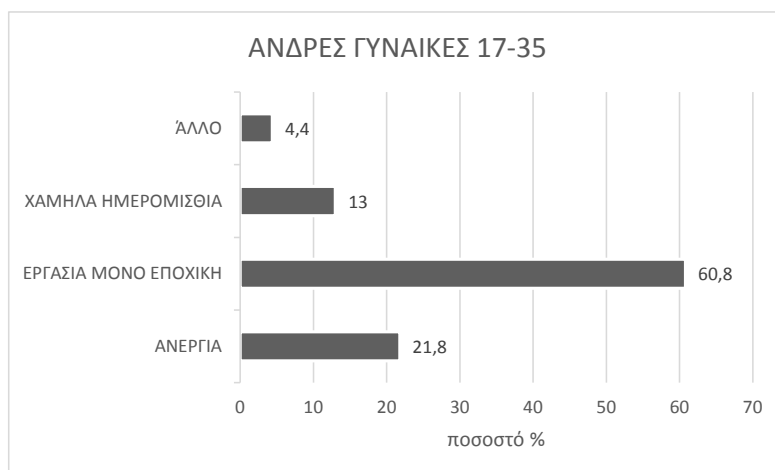
30 «Ο συντεχνιακός θεσμός είναι μια μορφή «οικονομικής συσσωμάτωσης» μιας τάξης. Η πιο σημαντική λειτουργία των συντεχνιών σε όλους τους αιώνες υπήρξε η χρησιμοποίηση του ως μέσον διοικητικής σύνδεσης ανάμεσα στην κυβέρνηση και τον αστικό πληθυσμό. Έτσι στην Τουρκία αλλά και στην Αίγυπτο οι συντεχνίες ήταν ένας από τους θεσμούς που έδινε την δυνατότητα στον κατακτητή να ελέγχει την παραγωγή και την αγορά, και να επιβάλλει τη δημοσιονομική του πολιτική όπως έκανε και με τις κοινότητες των ορεινών μας περιοχών που τις ονόμασε αυτοδιοικούμενες ή ελεύθερες κοινότητες.»

31 Ο Ευγένιος Φαβρ, Ελβετός βαρόνος, και η Στεφάνια, χορεύτρια των Μουλέν Ρουζ, ήρθαν στο Μεταξοχώρι το 1872 κι έχτισαν ένα από τα ωραιότερα αρχοντικά του χωριού που σήμερα βρίσκεται σε εγκατάλειψη.

βιοτεχνικές μονάδες, και σχεδόν όλοι οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη διαδικασία της κουκουλοπαραγωγής. Στην περίοδο 1935-1955 σταδιακά περιορίστηκε η παραγωγή λόγω της πτώσης των τιμών στη διεθνή αγορά και της εμφάνισης των συνθετικών υλικών (νάυλον, συνθετικά) και σήμερα η σηροτροφία αποτελεί παρελθόν και οι μωριές έχουν ξεριζωθεί. Πέρα από την παραγωγή μεταξιού, είχαν επιδοθεί και σε άλλες μορφές βιοτεχνικής παραγωγής όπως κηροπλαστική, καλάθοπλεκτική, καπνοπαραγωγή, κατεργασία βαμβακιού.³²

Σήμερα η δενδροκαλλιέργεια έχει επικρατήσει πλήρως. Τα περιβόλια γέμισαν σταδιακά φουντουκιές, κερασιές και αργότερα μηλιές και αχλαδιές. Η καλλιεργήσιμη περιοχή του Μεταξοχωρίου φτάνει τα 3000 στρέμματα, όπου καλλιεργούνται κυρίως μήλα, κεράσια, φουντούκια, ελιές, ροδάκινα, βύσσина, σύκα και γεώμηλα σε μικρότερες ποσότητες. Στην περιοχή της Αγιάς καλλιεργούνται γύρω στο 20% της παραγωγής μήλων στην Ελλάδα. Η καλλιέργεια άρχισε το 1950. Από τις πηγές του Κρουονερίου ποτίζονται περισσότερο από 400 στρέμματα ενώ τα υπόλοιπα ποτίζονται από πομόνες και γεωτρήσεις.³³

Σύμφωνα με τους νέους κατοίκους το βασικό πρόβλημα στον τομέα της οικονομίας-εργασίας σήμερα εντοπίζεται κυρίως στο γεγονός ότι η εργασία είναι μόνο εποχική. Ως δεύτερο σημαντικότερο πρόβλημα ακολουθεί η "ανεργία", γεγονός το οποίο γεννάει προβληματισμούς αν λάβει κανείς υπόψιν του την πληθώρα δυνατοτήτων απασχόλησης που μπορεί να προσφέρει ο συγκεκριμένος τόπος, όπως έχει αποδειχθεί στο πέρασμα των χρόνων. (βλ. γράφημα 3)

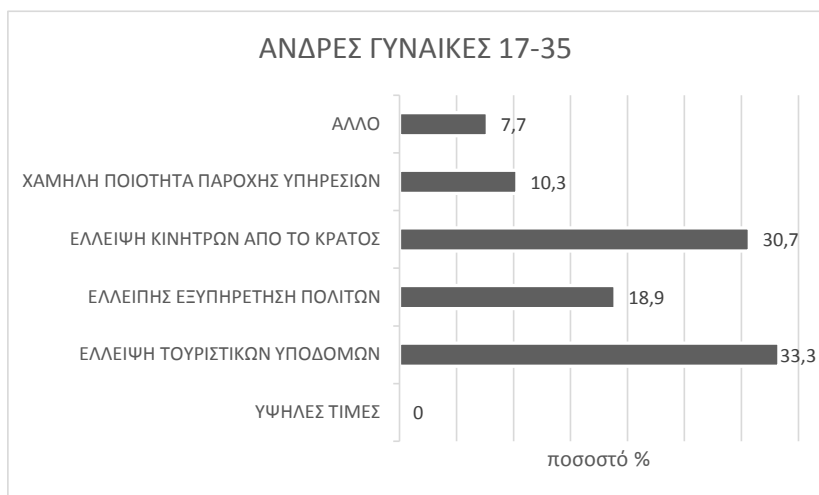
ΓΡΑΦΗΜΑ 3. Απαντήσεις στην ερώτηση «Ποιά τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό σας στον τομέα της οικονομίας-εργασίας?»

32 Ο Ε.Βατζιάς εγκατέστησε την πρώτη εκκοκκιστική μηχανή και στη συνέχεια ίδρυσε μεταξουργείο στη Λάρισα, όπου επεξεργάζονταν τα κουκούλια της περιοχής

33 Γιοβρή Ευαγγελία/ "ΜΕΤΑΞΟΧΩΡΙ ΑΓΙΑΣ- περιβαλλοντική απόκριση ενός ελληνικού παραδοσιακού οικισμού/ Εργασία Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο 2008-2009

Ο τουρισμός σήμερα στο χωριό δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος και αυτό φαίνεται να αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα, σύμφωνα με τους κατοίκους του χωριού (βλ.παράρτημα). Βασικά αίτια αποτελούν κατά κύριο λόγο η έλλειψη κινήτρων από το κράτος όσο η έλλειψη τουριστικών υποδομών απαντούν(βλ. γράφημα 4).

Στο χωριό σήμερα λειτουργεί μόνο ένας ξενώνας. Ο ξενώνας, ιδιοκτησίας Θ.Σουλιώτη, λειτουργεί από το 2001 και μπορεί να φιλοξενήσει μέχρι και 20 άτομα. Κατά βάση ο ξενώνας φιλοξενεί άτομα προερχόμενα από την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, τα οποία έχουν έρθει είτε για διακοπές είτε για επαγγελματικούς λόγους(ας μην ξεχνάμε ότι η Αγιά είναι σημαντικό κέντρο εμπορίου φρούτων και λαχανικών). Όσον αφορά στους ξένους που επισκέπτονται το χωριό είναι κυρίως κάτοικοι των Βαλκανίων και Τούρκοι. Το ποσοστό προσέλευσης τουριστών φαίνεται να αυξάνεται κατά τους θερινούς μήνες καθώς το χωριό είναι πέρασμα προς τα παράλια της Λάρισας. Ο Θ.Σουλιώτης αναφέρει χαρακτηριστικά «οι περισσότεροι επισκέπτονται το χωριό για να θαυμάσουν τη φύση, τα τρεχούμενα νερά και τα δένδρα και την παραδοσιακή αρχιτεκτονική (εκκλησίες και αρχοντικά).» Έπειτα, γύρω αλλά και μέσα στο χωριό μπορεί κανείς να απολαύσει όμορφες ορειβατικές και φυσιολατρικές διαδρομές. Παλαιότερα είχαν γίνει προσπάθειες ανάπτυξης του αγροτουρισμού, αναφέρει ο Θ.Σουλιώτης, αλλά δυστυχώς λόγω δυσκολιών ανακόπηκαν.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4. Απαντήσεις στην ερώτηση «Ποιά τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό σας στον τομέα του τουρισμού;»

Αρχοντικό Σουλιώτη

Χάρτης στην αρχή του ορειβατικού μονοπατιού "Μεταξχώρι-Ανατολή"

Εκκλησίες και δημόσια κτίρια

Άγιος Ευστάθιος

Το καθολικό της Μονής του Αγίου Ευσταθίου στον ομώνυμο λόφο χρονολογείται στον 18ο αιώνα. Κατέχει μια θαυμάσια σε θέα θέση με το να εποπτεύει τον κάμπο της Αγιάς προς όλες τις κατευθύνσεις. Στους μοναχούς αυτούς οφείλεται και το σωζόμενο και σήμερα τμήμα των λιθόκτιστων καμαρών που χρησιμοποιούνταν για να στηρίζει τους πηλινούς υδροσωλήνες(κούγκια), τα οποία μετέφεραν νερό στο χώρο της Μονής από την πηγή Πάπα Αλεβίζη βρύση.

Άγιος Γεώργιος

Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου είναι κτίσμα του 17ου αιώνα.

Προφήτης Ηλίας

Στον ομώνυμο λόφο πάλι στα μέσα του 17ου αιώνα (1641) έχει χτιστεί ένα μικρό εξωκλήσι αφιερωμένο στον Αη Λιά. Ο αρχιτέκτονας αξιοποίησε επιδέξια τη θέση του Αη Λιά στο λόφο και μετέτρεψε τη νότια καμάρα του εξωνάρθηκα σε ένα παράθυρο προς τον κάμπο και το Μαυροβούνι παρέχοντας τη δυνατότητα μια μαγευτικής θέας.

Η Μονή των Εισοδίων (Παναγία)

Στην είσοδο του χωριού σώζεται το καθολικό της Μονής της Παναγίας και τμήματα του περιβόλου της. Αρχικά το καθολικό ήταν ένας μικρός ναΐσκο, που ενσωματώθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα στο νέο ναό, του οποίου αποτελεί τη βόρεια κόγχη στο ανατολικό του τμήμα. Το καθολικό αγιογραφήθηκε το 1979 από τον μοναχό Κωνσταντίνο από την Ανατολή Αγιάς. Το τέμπλο κατασκευάστηκε από τους ξυλογλύπτες Κωνσταντή και Δημήτρη από το Μεγαλόβρυσσο της Αγιάς. Τη θέση των παλιών εικόνων έχουν πάρει νεότερες. Σε άλλα σημεία τα κενά μένουν ακάλυπτα, για να θυμίζουν την επιδρομή των αγιογδυτών που αφαίρεσαν εικόνες και τμήματα του τέμπλου από τον παλιό Άγιο Νικόλαο (του 1642), καθώς και τις εικόνες του Αγ. Γεωργίου το Φθινόπωρο του 1979.

Και εξωτερικά το καθολικό ήταν κατάγραφο στη βόρεια πλευρά. Σήμερα διασώζονται οι τοιχογραφίες των καβαλάρηδων αγίων Αγ. Δημητρίου και Αγ. Γεωργίου. Τα κελιά που σήμερα έχουν καταρρεύσει χρησιμοποιήθηκαν μετά την απελευθέρωση ως χώροι για την εκτροφή Μεταξοσκώληκα. Μια προσπάθεια για την αποκατάσταση των κελιών και του περιβόλου σκοντάφτει στο μεγάλο οικονομικό κόστος.

_Νάρθηκας παλαιού Αγ. Νικολάου και Αγ. Χαράλάμπους

Από τον Ναό του Αγ. Νικολάου του 17ου αι.(1641) διασώζεται τμήμα του Νάρθηκα με υπολείμματα τοιχογραφιών. Βρίσκονται σε κακή κατάσταση. Έχουν γίνει μικροσυντηρήσεις κατά το παρελθόν, αλλά απαιτείται σωστική επέμβαση και προβολή του μνημείου.

_Παλιό Παρθεναγωγείο-Πνευματικό Κέντρο

Χαρακτηριστικό δείγμα ντόπιας αρχιτεκτονικής. Λαϊκό νεοκλασικό ημιτριώροφο κτίριο του περασμένου αιώνα, το οποίο έχει αναστηλωθεί, και στεγάζει σήμερα το Πνευματικό Κέντρο Μεταξοχωρίου, ενώ παράλληλα φιλοξενεί εκθέσεις και λειτουργεί ως Μουσείο Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Τέχνης καθώς και ως χώρος εκδηλώσεων. Υπήρξε κατοικία των γονέων του Ιερόθεου Κακάλη, ηγούμενου στο μοναστήρι της Παναγίας στο χωριό (1839-1859) και επισκόπου Γαρδικίου

Η θέα από την καμάρα της εκκλησίας του Προφήτη Ηλία/ φωτ. π.α.

Η είσοδος της Μονής των Εισοδίων/ φωτ. π.α.

Άγιος Γεώργιος/ φωτ. π.α.

και Θαυμακού (από το 1860), ενώ κατόπιν στεγάστηκε εδώ το Παρθεναγωγείο (σχολείο θηλέων), μετά από δωρεά του Ιερόθεου.

Η εκπαίδευση ήταν φυσικό να παρακολουθήσει την άνθηση της οικονομίας και σχολεία υπήρχαν στα χωριά της περιοχής το 18ο και 19ο αιώνα. Ήδη στα 1700 ιδρύεται η σχολή του Μεγαλόβρυσου που βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το Μεταξοχώρι. Το Παρθεναγωγείο του Μεταξοχωρίου, δωρεά του Επίσκοπου Θαυμακού Ιερόθεου, που καταγόταν από εκεί, καθώς και το Παρθεναγωγείο της Αγιάς, που προηγήθηκε μόνο λίγα χρόνια, αποτέλεσαν πρωτοποριακά έργα για την εποχή τους. Πράγματι, το πρώτο Παρθεναγωγείο ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1831 με δασκάλα τη δεκατετράχρονη Ελισάβετ Κονταξάκη από τη Σύρο. Αξίζει να σημειωθεί ότι Παρθεναγωγεία στα χρόνια της σκλαβιάς δεν αναφέρονται στην κεντρική και νότια Ελλάδα, αντίθετα είχαν ιδρυθεί στη βόρεια Ελλάδα, στην ανατολική Θράκη και στη Μικρά Ασία.³⁴

34 Δ.Αγραφιώτης/ «Ξελίδες από το χθές και το σήμερα» / Μεταξοχώρι 1994 /σελ.10

Τυπολογίες κατοικιών

Τα περισσότερα παραδείγματα παραδοσιακών σπιτιών του οικισμού ανάγονται στον 19ο αι. , περίοδο κατά την οποία η κοινωνικοοικονομική του ανάπτυξη, τον έφερε σε ιδιαίτερες σχέσεις με έναν ευρύτερο χώρο. Έτσι η τυπολογική και μορφολογική διερεύνηση των κτισμάτων του οικισμού θα στηριχθεί μεθοδολογικά πάνω σε δύο κύριες αρχές:

α) η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Μεταξοχώρι δεν ήταν αποτέλεσμα ενός ιδιαίτερου πολιτισμικού φαινομένου, αλλά έκφραση μιας “κοινής” γλώσσας, όπως αυτή εμφανίστηκε στα τέλη του 18ου αι. και στις αρχές του 19ου αι. στον σημερινό ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο.

β) η παραδοχή ύπαρξης βασικών τύπων κατοικιών που ισχύουν για ένα ευρύτερο χώρο και η προσαρμογή αυτών στις ανάγκες των μελών του συγκεκριμένου οικισμού: κυρίως αγροτών και οικοβιοτεχνών-εμπόρων.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η παρατήρηση και διερεύνηση του υλικού που διαθέτουμε (φωτογραφικού-αποτύπωσης), μας επιτρέπει τη διατύπωση ορισμένων γενικών παρατηρήσεων και συμπερασμάτων για την τυπολογία της κατοικίας. Διακρίνουμε την ύπαρξη δύο βασικών τύπων κατοικιών όπως αυτοί κατηγοριοποιούνται κατά τον Ν. Καλογήρου³⁵ :

Ο **τύπος Α** (στον οποίο ανήκουν τα σπίτια του Χρ. Ζιάκα και της οικογένειας Λαζαρίδη εικ.):

Πρόκειται για σπίτια διώροφα πλατυμέτωπα τριών δωματίων με ευρύ ξάνωγο (χαγιάτι) στον όροφο, το οποίο είναι ανοιχτό προς το νότο (κύρια όψη). Το ισόγειο (κατώι) διαιρείται από ένα μεσοπαραλληλο τοίχο σε δύο ζώνες. Η εμπρός ζώνη “έξω κατώι” περιλαμβάνει την είσοδο με τη σκάλα που οδηγεί στον όροφο καθώς και την κουζίνα, ενώ η πίσω ζώνη, το μέσα σπίτι, χωρισμένη με εγκάρσιο τοίχο στα δύο, προορίζονταν για την αποθήκευση τροφίμων, κρασιού, καρπών και ξύλων. Η χοντρή τοιχοποιία, η προστατευτική παρουσία του πάνω ορόφου και η έλλειψη ανοιγμάτων εξασφάλιζε στο μέσα σπίτι σταθερές συνθήκες θερμοκρασίας, κατάλληλες για το λειτουργικό προορισμό του. Η σκάλα δίπλα από την είσοδο οδηγεί στον όροφο. Ο μεσοπαραλληλος τοίχος συνεχίζεται και εδώ, αποτελώντας το όριο ανάμεσα στα δωμάτια (οντάδες) και το χαγιάτι. Είναι προφανές πως ο ανοιχτός αυτός χώρος χρησιμοποιούνταν και για την επεξεργασία αγροτικών προϊόντων (βαμβάκι-μεταξοσκώληκα) και εξυπηρετούσε τις ανάγκες αγροτών.

35 Ε.Α.Π. «Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Ανοικτών Χώρων Τόμος Α Περιβαλλοντική Τεχνολογία»/ Πάτρα 2001/ σελ. 160-161

Κατοικία Ζιάκα

Παραλλαγή των παραπάνω κατοικιών αποτελούν τα σπίτια του Παπαδημητρούλη, της οικ. Κάσσα και το νοικοκυρόσπιτο Χατζημιχάλη.

Σε αυτά παρατηρούμε ότι το χαγιάτι στον όροφο κλείνεται και μετατρέπεται πλέον σε χειμωνιάτικο χώρο υποδοχής-το δοξάτο ή το sofa- ενώ τμήμα του διευρύνεται έξω από τα όρια της πέτρινης τοιχοποιίας του κάτω ορόφου δημιουργώντας εξοχή (σαχνισί). Στην περίπτωση δε του αρχοντικού Χατζημιχάλη έχουμε ανάπτυξη κατοικίας σε μορφή γάμα με τέτοιο τρόπο μάλιστα ώστε η αυλή να προστατεύεται από τη δύση. Επίσης είναι χαρακτηριστικό πως σε όλες τις περιπτώσεις η πλατιά πλευρά ακολουθεί τις ισοΰψεις και η κύρια όψη είναι στραμμένη στο νότο.

Κατοικία Κάσσα(παραλλαγή τύπου Α)

Ο **τύπος Β** στον οποίο ανήκουν τα νοικοκυρόσπιτα του Καρπέτη (ιδιοκτησία Μποσταντζογλου), των αδελφών Βατζιά, το αρχοντικό των Fanre, του Δανιλούλη (ιδιοκτησία Θ.Σουλιάτη) και το το ΠαρθENAΓΩΓΕΙΟ(σήμερα Πολιτιστικό Κέντρο).

Ο τύπος αυτός όπως σχολιάζει ο Ν. Καλογήρου είναι νεότερος και απόρροια γενικότερων νεοτερικών επιρροών, συμπίπτει δε χρονικά με την ανάπτυξη του εμπορίου και της οικοβοιτεχνίας στον οικισμό (1850-1900). Είναι "λαϊκά" κτίσματα, διώροφα ή τριώροφα με κεραμοσκεπή, με κάτοψη ορθογωνική ή σχήμα Γ, χωρίς ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά, πέρα από την ύπαρξη ορισμένων "κλασικιστικών" χαρακτηριστικών, όπως μικροί εξώστες στον τελευταίο όροφο και αντικατάσταση της ξύλινης προεξοχής της στέγης με βαθμιδωτή πέτρινη. Η μορφολογική όμως εικόνα αυτών των σπιτιών είναι πλέον εντελώς διαφορετική, με την εξ ολοκλήρου πέτρινη κατασκευή να καλύπτεται με σοβά και την εγκατάλειψη ολότελα της παραδοσιακής συνήθειας της ξύλινης προβολής(σαχνισί). Χαρακτηριστικό παράδειγμα εισαγωγής νεότερων επιρροών αποτελεί το αρχοντικό Fanre, ένα κτίσμα τριώροφο κεραμοσκεπές "λαϊκής" αρχιτεκτονικής, το εσωτερικό του οποίου ήταν κατάγραφο από ζωγραφικό διάκοσμο τόσο στους τοίχους, όσο και στις οροφές, το οποίο κτίσθηκε το 1876. Η εσωτερική οργάνωση των σπιτιών αυτών έχει ένα κύριο χαρακτηριστικό, την ύπαρξη εσωτερικής κεντρικής σάλας με την είσοδο και το κλιμακοστάσιο, ενώ συμμετρικά εκατέρωθεν αυτής αναπτύσσονται τα δωμάτια.

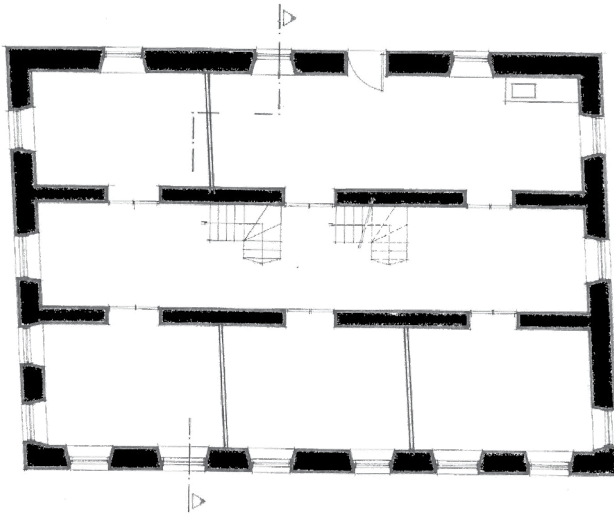
Κατοικία Βατζιά

Κατοικία Γεωργούλη

Κατοικία Δανιλούλη

Κάτοψη και τομή τυπολογίας Β, της οικίας Δανιλούλη

1 2 3 4 (m)

Συμπερασματικά όμως παρατηρούμε πως πέρα από τις μορφολογικές αλλαγές της τελευταίας περιόδου, η εσωτερική οργάνωση των χώρων ακολουθεί σε γενικές γραμμές τα ίδια χνάρια με τα σπίτια του τύπου Α, υπακούοντας στην μορφολογία του εδάφους, τις κλιματολογικές συνθήκες και την άμεση εξάρτηση από την καλλιέργεια της γης και την οικοβιοτεχνία.

Παραλλαγές

Κατασκευή

Από άποψη κατασκευής τρία υλικά υπάρχουν η πέτρα, το ξύλο και το κεραμίδι. Οι φέρουσες τοιχοποιίες έχουν πλάτος περίπου 70εκ. και είναι από στιστόλιθους. Το συνδετικό κονίαμα φτωχό ή χωρίς καθόλου ασβέστη, ξεπλύθηκε με το πέρασμα του χρόνου από τα νερά της βροχής με αποτέλεσμα, όσες λιθοδομές εξακολουθούν να υπάρχουν σήμερα να δίνουν την εντύπωση ξερολιθιάς. Οριζόντιοι ξυλόδεσμοι καστανιάς παρεμβάλλονται κατά 1,0-1,5μ περίπου, ενισχύοντας την αντοχή των κτιρίων σε σεισμούς. Τα ανοίγματα είναι περιορισμένου πλάτους συνήθως όχι μεγαλύτερο των 0,80 μ. Και δεν διακόπτουν ποτέ ξυλοδεσιές. Στις γωνίες και στους λαμπάδες χρησιμοποιούσαν καλύτερες και πιο προσεκτικά κατεργασμένες πέτρες, ενώ τα πρέκια όπου δεν είναι ξύλινα κατασκευάζονται πέτρινα τοξοτά. Τα εσωτερικά χωρίσματα των δωματίων είναι από τσατμά και στα μεταγενέστερα κτίρια από μπαγδατί. Οι σανίδες του δαπέδου των ορόφων καρφώνονται πάνω σε ακατέργαστα ξύλινα δοκάρια, ενώ στο ισόγειο το δάπεδο στρώνεται με πλάκες. Το δάπεδο από το μέσα σπίτι είναι χωμάτινο. Η επικάλυψη του σπιτιού είναι ξύλινη στέγη με κεραμίδια, οι δε προεξοχές (αστρέχες) στις στέγες των σπιτιών διαφέρουν ανάλογα με τον τύπο του σπιτιού, στον τύπο Α είναι ξύλινες και εξέχουν περισσότερο, ενώ στον τύπο Γ είναι πέτρινες προεξέχουσες βαθμιδωτά. Ο εξοπλισμός των χώρων είναι λιτός και όχι ιδιαίτερα περίτεχνος, με σταθερά ξύλινα καθιστικά (μιντέρια), εντοιχισμένες ντουλάπες (μουσάντρες) και τζάκια λιτά και χωρίς διάκοσμο. Σε κανένα σπίτι δεν υπάρχει εσωτερικός ή εξωτερικός διάκοσμος, εκτός από το αρχοντικό των Favre.

Αψιδωτό στέγαστρο από μπαγδατί/φωτ.π.α

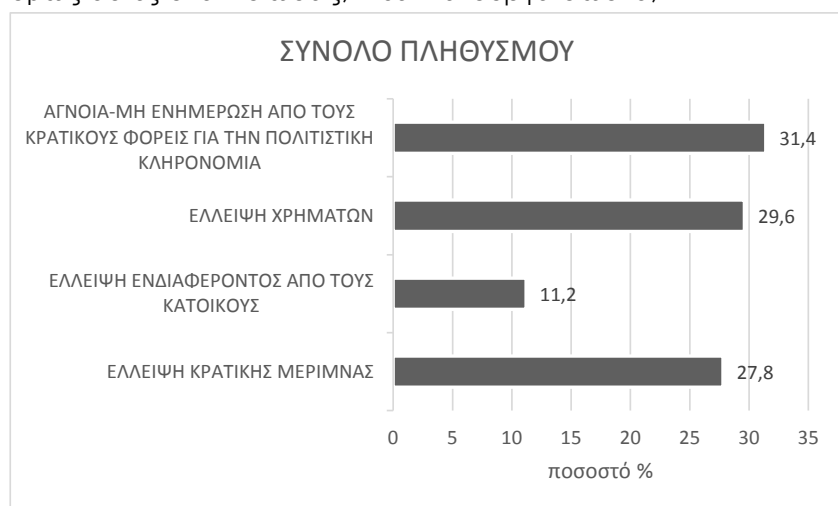

Λιθοδομή/φωτ.π.α

Η σημερινή εικόνα του οικισμού/επεμβάσεις-αλλοιώσεις

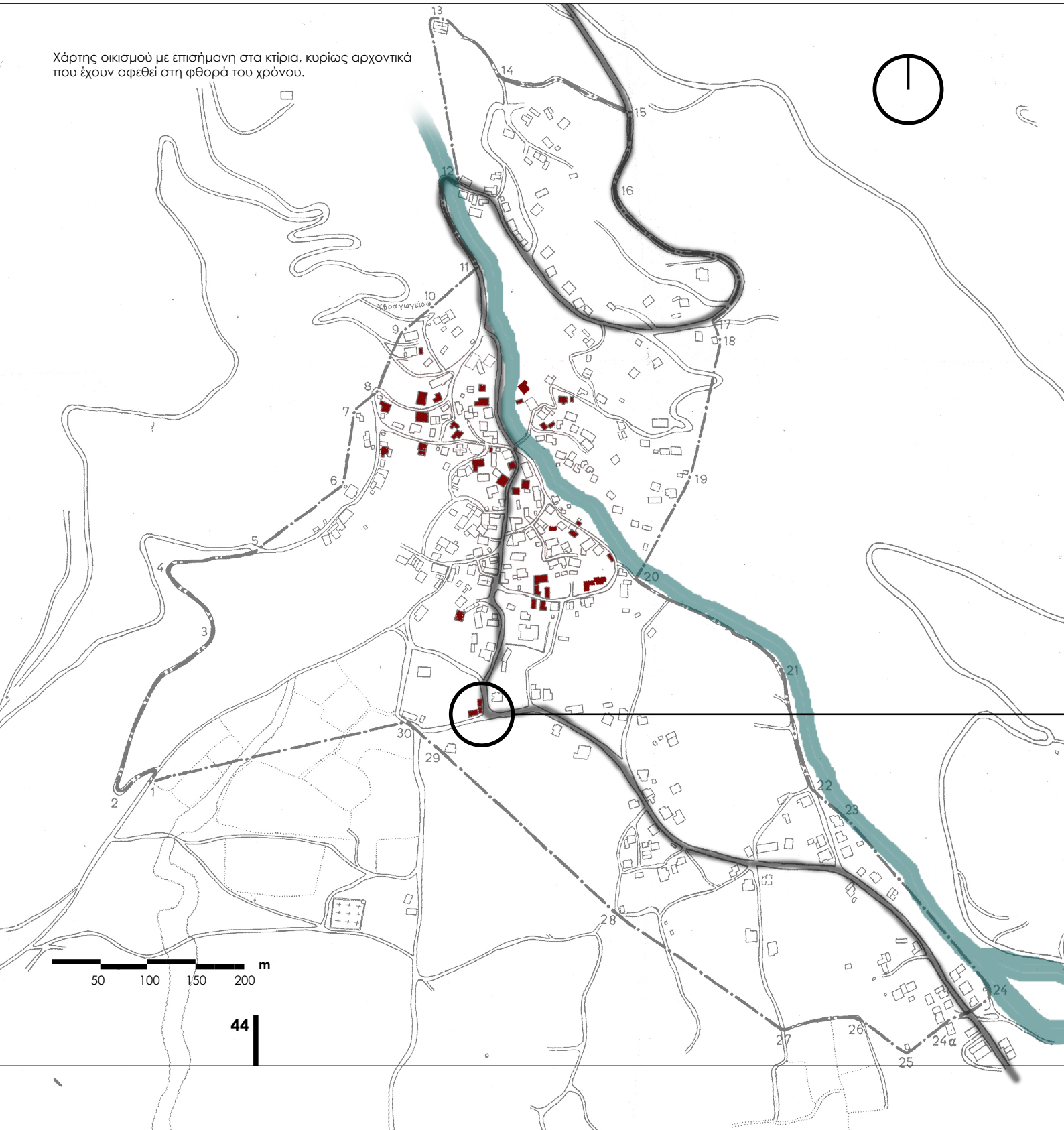
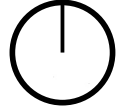
Το Μεταξοχώρι αποτελεί ένα αναπτυσσόμενο και υφιστάμενο πίεση της κτηματαγοράς για ανοικοδόμηση, ανανέωση και επέκταση παραδοσιακό οικισμό. Οι συνέπειες αυτής της πίεσης γίνονται φανερές από την επέκταση του οικισμού και σύνδεσης του με την Αγιά με κτίσματα χωρίς καμία αναφορά στην ιστορία και τη φυσιογνωμία του οικισμού, τις επί μέρους άστοχες επεμβάσεις σε παραδοσιακά κελύφη αλλά και τον σημαντικό αριθμό εγκαταλελειμμένων παραδοσιακών κτιρίων (εικ.). Ειδικότερα, οι αλλοιώσεις αφορούν στην άναρχη και πολλές φορές αυθαίρετη δόμηση, στις επεμβάσεις και εκτεταμένες ανακατασκευές στα παλιά κτίρια, στις αισθητικές αλλοιώσεις με τα κλιματιστικά μηχανήματα, τις διαφημιστικές πινακίδες, τις ασύμβατες χρήσεις των κτιρίων κ.α. Που οφείλονται όμως αυτές οι αλλοιώσεις; Τι δεν λειτουργεί σωστά;

ΓΡΑΦΗΜΑ 5. „Απαντήσεις στην ερώτηση «ποιές οι βασικές αιτίες, κατά τη γνώμη σας, αλλοίωσης της παραδοσιακής εικόνας του χωριού;»

Η άγνοια-μη ενημέρωση από τους κρατικούς φορείς αλλά και η έλλειψη κρατικής μέριμνας και χρημάτων (βλ. πίνακα), μοιάζουν να είναι οι βασικές αιτίες αλλοίωσης της παραδοσιακής εικόνας του οικισμού υποστηρίζουν οι κάτοικοι. Έπειτα, παρά το θεσμικό πλαίσιο η πραγματικότητα δείχνει ότι ευρύτερα, οι οικισμοί έχουν αλλοιωθεί και συνεχίζουν να αλλοιώνονται. Το θεσμικό πλαίσιο, για το οποίο θα γίνει λόγος αργότερα, φαίνεται να είναι ικανοποιητικό, το βασικό πρόβλημα εντοπίζεται στους ελεγκτικούς μηχανισμούς. Μεγάλη ευθύνη φαίνεται να φέρει και η Πολεοδόμια αλλά και η εμπορευματοποίηση της δομής, πιο έντονα στο παρελθόν αλλά και σήμερα.

Χάρτης οικισμού με επισήμανη στα κτίρια, κυρίως αρχοντικά που έχουν αφεθεί στη φθορά του χρόνου.

Τέλος, η στροφή στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική που συντελείται σήμερα, που εκφράζεται ως «νεοπαραδοσιακή» αρχιτεκτονική πολύ συχνά μοιάζει να είναι εικονογραφική. Δεν αντιλαμβάνεται πραγματικά τα χαρακτηριστικά ή τις χωρικές ποιότητες της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, αλλά χρησιμοποιεί μορφές του παραδοσιακού ώστε να χαρακτηριστεί ως παραδοσιακή. Χάνεται έτσι η διάσταση της αφομοίωσης του σύγχρονου και της δημιουργίας ενός ελληνικού ιδιώματος που να ενσωματώνει και στοιχεία τοπικού.

Αρχοντικό Φάβρο/φωτ.π.α

2.2. Συμπεράσματα από την ανάλυση του οικισμού

Από την ανάλυση που προηγήθηκε συμπεραίνουμε πώς τόσο η δημιουργία όσο και η εξέλιξη του οικισμού είναι άμεσα συνυφασμένη με τη γεωργική εκμετάλλευση και την οικοβιοτεχνία, ως μεταποίηση των παραγόμενων προϊόντων. Πρόκειται για δύο στοιχεία που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στις περιόδους ανάπτυξης του οικισμού και επηρέασαν αναπόφευκτα και την αρχιτεκτονική του. Η εξάρτηση του από τη γη σε συνδυασμό με τις τεχνικές παραγωγής υποδηλώνουν μια σχέση σεβασμού προς τη φύση, με αποτέλεσμα και η παραδοσιακή αρχιτεκτονική να έχει «οργανική» σχέση με το φυσικό τοπίο.

Δυστυχώς, όμως η μεταβολή των κοινωνικό-πολιτιστικών προτύπων, η εντατική εκμετάλλευση της γεωργικής γης και η αλόγιστη χρήση της ανεπτυγμένης τεχνολογίας στην κατασκευή οδήγησαν σε μια επιθετική στάση απέναντι στο φυσικό τοπίο, γεγονός που γίνεται εμφανές στον οικισμό από τις αλλοιώσεις που προαναφέρθηκαν. Συγκεκριμένα, το έντονο κοινωνικό αίτημα για επέκταση του οικισμού βρήκε την έκφραση του στο σχέδιο οριοθέτησης του, που η ίδια η πολιτεία θέσπισε και τα «νεοπαραδοσιακά» έκαναν έκαναν την εμφάνιση τους στις παρυφές του οικισμού. Παρά τις προσπάθειες που έγιναν, όπως στις αρχές της δεκαετίας του '70 η επανάχρηση και συντήρηση κτισμάτων από Έλληνες καλλιτέχνες που εγκαταστάθηκαν στο χωριό και οι μεμονωμένες οικοτουριστικές επιχειρήσεις που αναδύονται τα τελευταία χρόνια, η κοινότητα σταδιακά χάνει την κοινωνική της συνοχή και έκφραση.

Προβάλλει, λοιπόν, ως επιτακτική ανάγκη η αναζήτηση και ο επαναπροσδιορισμός μιας νέας σχέσης του οικισμού με τη γη, καθώς η πορεία του στο χρόνο αποδεικνύει πως αυτή είναι ο κινητήριος μοχλός ανάπτυξης του. Μια νέα οπτική, η οποία θα βοηθήσει παράλληλα να αναπτυχθεί ένας δημιουργικός διάλογος με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εκφράζοντας μια κοινωνική δυναμική και όχι μια «νεοελληνική» γραφικότητα που προσβάλλει κύρια την ίδια την παράδοση.

2.3. Δυνατότητες μελλοντικής αναγέννησης: κίνητρα ήπιας ανάπτυξης του οικισμού/Προτάσεις-Στρατηγικές

Η πρώτη καταγραφή των διαθέσεων των πολιτών στο συγκεκριμένο θέμα κρίνεται αναγκαία όχι μόνο για την ανάλυση του φαινομένου αλλά και για τη διαμόρφωση μιας «νέας στρατηγικής» η οποία αφενός θα διευκολύνει την εγκατάσταση αυτών των ανθρώπων στα «πάτρια εδάφη» αφετέρου θα τους καταστήσει κρίσιμους μοχλούς στο νέο αναπτυξιακό μοντέλο που αναζητά η χώρα. Κοινωνιολόγοι και οικονομικοί αναλυτές δηλώνουν ιδιαίτερα αισιόδοξοι για την «προστιθέμενη αξία» που μπορούν να δώσουν οι άνθρωποι των πόλεων στην ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής. Δεν είναι τυχαίο, τονίζουν, το γεγονός ότι σημαντικές πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί το τελευταίο διάστημα για τη δημιουργία νέων Ομάδων Παραγωγών, βασίζονται στη δραστηριότητα που έχουν αναπτύξει οι «ξενόφερτοι», όπως αποκαλούνται, των μεγάλων πόλεων.

Η «ζύμωση» αυτή, ντόπιων και παλιννοστούντων, εφόσον εξελιχθεί με ομαλό τρόπο μπορεί να φέρει θεαματικά αποτελέσματα τόσο στην αναδιοργάνωση των παραγωγικών δομών, όσο και στις επιλογές των προϊόντων που θα συμπεριληφθούν στο «καλάθι» των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Την ίδια στιγμή βέβαια δεν λείπει ο κίνδυνος σε κάποιες περιπτώσεις, αυτή η επιστροφή να προκαλέσει και κοινωνικές εντάσεις, σε τοπικό τουλάχιστον επίπεδο, καθώς αρκετοί είναι αυτοί οι οποίοι θα χάσουν την “άνεση” τους σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα.

Η καταγραφή έδειξε τους μη μόνιμους κατοίκους του χωριού ιδιαίτερα θετικούς στο ενδεχόμενο επιστροφής τους στον οικισμό (βλ. παράρτημα γραφήμα) και τους μόνιμους ιδιαίτερα πρόθυμους να τους δεχτούν και να βοηθήσουν συλλογικά στην ανάπτυξη του. Μάλιστα ένας πυρήνας νέων ανθρώπων έχει ήδη συντάξει κείμενο με προτάσεις για την αναβίωση του οικισμού και τη βελτίωση συνθηκών της καθημερινής τους ζωής σε αυτόν. Στόχος τους είναι «να καταφέρουμε να κάνουμε το Μεταξοχώρι «χωριό-πρότυπο» για την περιοχή της Αγιάς και τον ευρύτερο νομό, όπου θα βοηθάει ο ένας τον άλλον, θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας ώστε να γυρίσουν πίσω οι νέοι του χωριού και να ξαναζωντανέψουμε

την επαρχία, η οποία πρέπει και μπορεί να γίνει η ελπίδα της χώρας μας να βγει από την κατάσταση που έχει οδηγηθεί.»³⁶ Θα ήταν χρήσιμο, λοιπόν, να δούμε ορισμένες από αυτές, καθώς παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

προτάσεις των κατοίκων

Οι προτάσεις ξεκινούν με αναβίωση λειτουργιών που θα καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες, όπως φούρνος και παντοπωλείο. Έπειτα, προτείνουν διαμόρφωση χώρων αναψυχής και πολιτισμού σε υπάρχοντα κελύφη καθώς και συγκεκριμένες εκδηλώσεις για την ανάδειξη των χώρων αυτών (π.χ. μόνιμη έκθεση ζωγραφικής με έργα του Μάριου Βατζιά³⁷). Στο χώρο του πολιτισμού ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πρόταση για την ανάδειξη του «χωριού των καλλιτεχνών», καθώς το χωριό αποτελεί θέρετρο γνωστών ανά την Ελλάδα ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών (συγγραφείς, ηθοποιοί, μουσικοί)³⁸. Καίριες και ιδιαίτερα εύστοχες είναι οι προτάσεις στον τομέα της απασχόλησης καθώς είναι άμεσα συνυφασμένες με την ιστορία του τόπου. Κάνουν λόγο για δημιουργία πρότυπης σηροτροφικής μονάδας, μελισσοκομείου, οινοποιείου, αποστακτηρίου και ζυθοποιίας. Ταυτόχρονα, οι χώροι αυτοί θα είναι επισκέψιμοι τονώνοντας με αυτόν τον τρόπο τον τουρισμό. Στα πλαίσια της τόνωσης αυτής προτείνουν επίσης, άνοιγμα στον κοινό των αρχοντικών του χωριού, προβολή των εκκλησιών, καλύτερη οργάνωση και προβολή των εκδηλώσεων του χωριού, βοτανικό κήπο με φυτά του Κισάβου και συνεργασία με το σώμα προσκόπων για παραχώρηση και κατασκευή κατασκηνωτικού χώρου. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται και στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Τέλος, οι κάτοικοι αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη ευαισθησία την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους, δείχνοντας ιδιαίτερη ανησυχία για την διατήρηση της και κάνοντας ενδεικτικές προτάσεις για την ανάδειξη της. Αναφέρονται σε τοπιακές παρεμβάσεις όπως καθαρισμός και ανάδειξη των πέτρινων μονοπατιών-δρόμων του χωριού και καθαρισμός και φωταγώγηση του ρέματος αλλά και κτιριακές όπως μέριμνα για τα αρχοντικά σπίτια, τις εκκλησίες και τις καμάρες του παλιού υδραγωγείου.

36 Αναφέρει ο Σταμάτης Οικονόμου ως εκπρόσωπος των νέων του χωριού

37 Ο ζωγράφος Μάριος Βατζιάς γεννήθηκε το 1926 στο Μεταξοχώρι.

38 Όπως Άννα Βαγενά, Λουκιανός Κηλαηδόνης, Γιάννης Μπισσαντζόγλου, Μάρθα Φριτζήλα, Θανάσης Παπακωνσταντίνου, Κάτια Αντωνοπούλου, Παντελής Καλιότσος, Γιάννης Κοντός κ.α. Ανάδειξη, ανάπλαση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ΤΕΕ, Αθήνα, 7 Μαρτίου, 2007

Όλες αυτές οι προτάσεις πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψιν καθώς έχουν προκύψει από τις ίδιες τις ανάγκες και τα βιώματα των κατοίκων. Σίγουρα όμως χρειάζεται να τις δούμε παράλληλα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, τους φορείς που μπορούν και πρέπει να δραστηριοποιηθούν και τα ισχύοντα προγράμματα για αναβίωση και ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών. Με άλλα λόγια, οι κάτοικοι των χωριών προσφέρουν το περιεχόμενο και οι επίσημες διαδικασίες και οι αρχές προσφέρουν το πλαίσιο ή τη δομή για να αναπτυχθεί το περιεχόμενο αυτό. Το αμοιβαίο όφελος για όλους τους ενδιαφερόμενους είναι σαφές.

θεσμικό πλαίσιο, ευρωπαϊκά προγράμματα, φορείς

Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας άρχισε να εφαρμόζεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ το 1973 συνεχώς εμπλουτιζόμενο και σήμερα καθορίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 4 του Ν 1577/85 όπως ισχύει από 13/06/2000 με τον Ν 2831/2000.

Η επιλογή και αξιολόγηση του διατηρητέου κτηρίου ή των συνόλων γίνεται με κριτήρια που βασίζονται στο πνεύμα των διακηρυγμένων αρχών και συμβάσεων προστασίας της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (Καταστατικός Χάρτης Βενετίας, διακήρυξη του Άμστερνταμ, Σύμβαση Παρισίων, της Γρανάδας) και σύμφωνα με το άρθρο 24 του Ελληνικού Συντάγματος.³⁹

Το θεσμικό πλαίσιο φαίνεται να είναι ικανοποιητικό σε γενικές γραμμές, αλλά το γεγονός ότι δεν κατάφερε να λύσει το πρόβλημα της διατήρησης και αναβίωσης των παραδοσιακών οικισμών υποδηλώνει μια βασική του αδυναμία η οποία μπορεί να διαχωριστεί σε δύο σκέλη:

α) Τον τρόπο και τις συνθήκες που συντάσσονται οι διάφορες μελέτες που αφορούν στα ιστορικά κελύφη.

β) Τον τρόπο και τις δυνατότητες εφαρμογής των εκάστοτε διατάξεων.

Ειδικά για τους παραδοσιακούς οικισμούς είναι ανάγκη να βρίσκει κάθε μελετητής τα παρακάτω στοιχεία:

1) Αεροφωτογραφίες

2) Σειρά χαρτών με τη χρονολογική εξέλιξη των οικισμών και συνόλων, καθώς και ιστορικές πληροφορίες

3) Όλες τις αποτυπώσεις (κατόψεις, όψεις, τομές) για όσα μνημεία και σύνολα έχουν κηρυχθεί διατηρητέα.

4) Για τα σύνολα που χρειάζονται κάποια ειδική προστασία και αντιμετώπιση, πρέπει να βρίσκει ο μελετητής τουλάχιστον αποτυπώσεις των όψεων για κάθε δρόμο. Έτσι θα μπορεί να κατανοήσει όλα τα μεγέθη και τον τρόπο που συνδεόμενα, σχηματίζουν ένα σύνολο.

5) Σαν συνέχεια των παραπάνω, χρήσιμο είναι να υπάρχουν στοιχεία κατασκευαστικά, σκίτσα και φωτογραφίες από αισθητικές λεπτομέρειες των κτιρίων, δείγματα χρωματισμών, υλικών κ.λ.π.

6). Ο μελετητής έχει επίσης ανάγκη να συμβουλευτεί μια αρκετή σημαντική βιβλιογραφία με ιστορικές πληροφορίες καθώς και τις μελέτες που ως τότε έχουν εκπονηθεί.

Όλα αυτά βέβαια προϋποθέτουν την δημιουργία ενός πλήρους αρχείου για κάθε διατηρητέο οικισμό που θα είναι προσιτό στον καθένα και θα βρίσκεται στην έδρα κάθε Νομού.⁴⁰

39 Ανάδειξη, ανάπλαση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ΤΕΕ, Αθήνα, 7 Μαρτίου, 2007

40 Ελένη Παγκρατίου/Χωροταξία: Ζωντανό παραδοσιακό οικισμοί

Σήμερα υπάρχουν διάφορα κοινοτικά προγράμματα με την συνεργασία της Ε.Ε. που χρηματοδοτούν επενδύσεις σε αγροτικές περιοχές της Ελλάδας ώστε να προωθηθεί ένα νέο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης μέσω του τουρισμού. Συγκεκριμένα, η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης για την Ελλάδα, μέχρι και σήμερα, εστιάζεται σε τρεις βασικούς άξονες⁴¹, συνεπικουρούμενους από ένα τέταρτο οριζόντιο άξονα LEADER⁴², που βασίζεται στην εμπειρία που αποκτήθηκε από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων. Η προσέγγιση Leader που εφαρμόζεται από το 1991, πρόκειται να συνεχιστεί και στη νέα προγραμματική περίοδο Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020, λόγω της επιτυχίας εφαρμογής της τα προηγούμενα χρόνια.

Βασικός σκοπός της προσέγγισης leader είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου και η προσέλκυση των νέων, μέσω της υλοποίησης πλέγματος δράσεων που ικανοποιούν προτεραιότητες (εθνικές και κοινοτικές) όπως, απασχόληση, ισότητα, προστασία του περιβάλλοντος κλπ. Το LEADER επιδιώκει καινοτόμες δράσεις, οι οποίες επιτυγχάνονται με:

- Την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών που ενσωματώνουν τις τοπικές ιδιομορφίες.
- Την εφαρμογή νέων μεθόδων που αξιοποιούν τόσο το ανθρώπινο δυναμικό όσο και τους φυσικούς και χρηματοδοτικούς πόρους της περιοχής.
- Τη διασύνδεση έργων/δράσεων ή και επιχειρήσεων όλων των τομέων της οικονομίας, οι οποίοι κατά παράδοση είναι ανεξάρτητοι.
- Την υιοθέτηση πρωτότυπων μορφών οργάνωσης και συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας LEADER ξεκίνησε μία προσπάθεια δημιουργίας διαχειριστικών σχεδίων αειφορικής ανάπτυξης για τις περιοχές εφαρμογής της. Οι φυσικές ιδιαιτερότητες των περιοχών δίνουν την ευκαιρία ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός και ο αγροτουρισμός, οι οποίοι προσφέρουν την δυνατότητα αύξησης του μέσου οικογενειακού εισοδήματος καθώς και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής μέσω της παραγωγής νέων προϊόντων και υπηρεσιών. Τα προγράμματα ενθαρρύνουν την δικτύωση και συνεργασία μεταξύ φορέων ενώ η συνολική υλοποίηση βασίζεται στην αειφόρο διαχείριση των ανθρώπινων και φυσικών πόρων.

Τέλος οι Αγροτουριστικές δράσεις στο πλαίσιο LEADER μπορούν να περιλαμβάνουν:

- Δημιουργία-ολοκλήρωση αγροτουριστικών καταλυμάτων
- Κέντρα εστίασης και αναψυχής
- Εναλλακτικές μορφές τουρισμού-οικοτουρισμός
- Εναλλακτικές μορφές τουρισμού-ιππικός τουρισμός

41 1.Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας
2.Βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου
3.Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας

42 LEADER: Liaison Entre Actions pour le Développement de l'Economie Rurale – Σύνδεση μεταξύ της αγροτικής οικονομίας και αναπτυξιακών δράσεων.

- Εναλλακτικές μορφές τουρισμού-ορεινός τουρισμός
- Προβολή-προώθηση τουρισμού
- Μουσεία αγροτικής πολιτιστικής κληρονομιάς

Για να υλοποιηθούν όμως οι παραπάνω προτάσεις χρειάζεται η άμεση κινητοποίηση ορισμένων φορέων. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στους τοπικούς φορείς, οι οποίοι οφείλουν να δράσουν σε ένα πλαίσιο αυστηρών πολεοδομικών νομοθεσιών και διατάξεων και στην ιδιωτική πρωτοβουλία, στο βαθμό που θα διαπνέεται από πραγματικό μεράκι και όχι από στενή επιδίωξη του κέρδους.

_αγροτουρισμός και σηροτροφία

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον αγροτουρισμό και τη σηροτροφία καθώς έπειτα από την ανάλυση που προηγήθηκε, θεωρούμε πως μπορούν να αποτελέσουν το βασικό κινητήριο μοχλό αναβίωσης και ανάπτυξης του οικισμού. Ας δούμε, λοιπόν τι είναι και πώς εφαρμόζεται αγροτουρισμός και τις βασικές προϋποθέσεις ανάπτυξης της σηροτροφίας σήμερα.

Ο αγροτουρισμός δεν είναι παρά μια ήπια μορφή τουρισμού και ανάπτυξη της υπαίθρου. Είναι ουσιαστικά μια αναπτυξιακή διαδικασία, μια μορφή τουρισμού που δεν επεμβαίνει στο περιβάλλον, δεν το αλλοιώνει. Ο αγροτουρισμός φέρνει τον κάτοικο της πόλης στο περιβάλλον του χωριού, της επαρχίας, της αγροτικής ζωής και του δίνει τη «δυνατότητα» να ενσωματωθεί με τις τοπικές συνθήκες. Δε δημιουργεί υποδομές και υπηρεσίες ειδικά γι' αυτόν, με την μορφή του μαζικού τουρισμού. Δεν χρησιμοποιεί μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, εμπορικά κέντρα, κέντρα διασκέδασης και όλα όσα είναι συνυφασμένα με τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα που κάθε χρόνο κατακλύζουν τα μεγάλα θέρετρα του

κόσμου και τα οποία δεν επικεντρώνονται στην επαφή με τον ντόπιο πληθυσμό, με την κουλτούρα, τον πολιτισμό, τα ήθη και την νοοτροπία των κατοίκων. Ο αγροτουρισμός είναι μια αναπτυξιακή πρόταση η οποία μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, προσφέροντας οικονομική άνθηση και ευμάρεια. Επιτρέπει την συνέχιση της παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων που πιθανώς να είχαν εκλείψει, διατηρεί ή αναβιώνει τέχνες που διαφορετικά θα είχαν «πεθάνει», συντηρεί τις μνήμες με την αναβίωση εθίμων και παραδοσιακών εκδηλώσεων, γίνεται κανάλι επικοινωνίας των απομονωμένων περιοχών και δίνει προοπτικές στους νέους της περιφέρειας.⁴³

Η σηροτροφία, λοιπόν, ως παραγωγική διαδικασία μπορεί να ενταχθεί στα πλαίσια ενός αγροτουριστικού μοντέλου ανάπτυξης του οικισμού. Μια παραγωγική διαδικασία που είναι άμεσα συνυφασμένη με τις περιόδους ανάπτυξης του οικισμού και στην οποία οφείλεται και η ονομασία του.

Η σηροτροφία σαν επιχειρηματική δραστηριότητα λόγω των κλιματολογικών της απαιτήσεων, είναι κατάλληλη για τα νότια τμήματα των μεσογειακών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από αυτή την άποψη η Ελλάδα μπορεί να θεωρηθεί ως μια από τις πιο κατάλληλες για τη δραστηριότητα αυτή. Έτσι, ο κλάδος αυτός εμφανίζεται και πάλι ως μια υποσχόμενη και ανταγωνιστική δραστηριότητα, σημειώνει ο καθηγητής στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Πασχάλης Χαριζάνης, στο «Εγχειρίδιο Σηροτροφίας- η εκτροφή μεταξοσκώληκα, η καλλιέργεια της μουριάς».

Συγκεκριμένα, η σηροτροφία ως παραγωγικός τομέας μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να δώσει διέξοδο στον αγροτικό πληθυσμό για τη στήριξη του οικογενειακού εισοδήματος. Αποτελεί γεωργική απασχόληση που δεν απαιτεί υψηλό κόστος εγκατάστασης, γιατί ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αξιοποιήσει τις ήδη υπάρχουσες υποδομές (αποθήκες, στάβλους κ.ά.) ή μικρού κόστους ελαφρές κατασκευές τύπου τολ, καθώς και το εργατικό δυναμικό της αγροτικής οικογένειας. Ουσιαστικά, δηλαδή, μπορεί να αποτελέσει ενδιαφέρουσα και συγχρόνως ελπιδοφόρα εναλλακτική επαγγελματική διέξοδο.

Βασικές προϋποθέσεις για την εκτροφή μεταξοσκωλήκων είναι να υπάρχει ο κατάλληλος χώρος για την εκτροφή, η αναγκαία ποσότητα και κατάλληλη ποιότητα μορεόφυλλων και καλής ποιότητας και υψηλής αποδοτικότητας μεταξόσπορος. Μπορεί να γίνουν μέχρι και 3 εκτροφές τον χρόνο (μία την άνοιξη, μία αρχές του θέρους και μία νωρίς το φθινόπωρο) ανάλογα με την περιοχή, τις επικρατούσες καιρικές συνθήκες και τον τρόπο διαχείρισης του μορεώνα.

Ο αγρότης επιχειρηματίας που θα αποφασίσει να ασχοληθεί με τη σηροτροφική δραστηριότητα θα πρέπει να εξασφαλίσει τους αναγκαίους χώρους εκτροφής των μεταξοσκωλήκων, καθώς και δικιά του παραγωγή μορεόφυλλων, που

43 Περιοδικό Αγροτουρισμός,
Τεύχος 2, 2004

Παραδοσιακός φούρνος για την απόπνιξη του κουκουλιού. Βρίσκεται στην αυλή ενός σπιτιού του οικισμού.

αποτελούν την αποκλειστική τροφή των μεταξοσκωλήκων, με την εγκατάσταση σύγχρονου μορεολίβαδου. Να σημειωθεί ότι ένα στρέμμα μορεολίβαδου παράγει περίπου 2 με 3 τόνους μορεόφυλλων. Για κάθε «κουτί» εκτροφής απαιτούνται συνολικά περίπου 500 κιλά μορεόφυλλα. Κάθε σφραγισμένο κουτί που παίρνει ο παραγωγός είναι βάρους 16 γραμμαρίων, από το οποίο θα εκκολαφθούν σχεδόν 20.000 μεταξοσκώληκες.

Βασικό ζητούμενο για την επίτευξη της αναβίωσης του κλάδου είναι η δημιουργία ενός ελκυστικού πλαισίου και η υιοθέτηση τακτικών που θα δώσουν τη δυνατότητα εξασφάλισης ικανοποιητικού εισοδήματος για τους παραγωγούς, ανεξάρτητα από τη χορήγηση κοινοτικών ή άλλων επιδοτήσεων. Η μεγαλύτερη δυσκολία που καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή και Ελληνική σηροτροφία είναι οι χαμηλές τιμές των μεταξωτών προϊόντων που εισάγονται από τις Ασιατικές χώρες και κυρίως την Κίνα, ως απόρροια του χαμηλού κόστους εργασίας που παρέχεται στις χώρες αυτές. Το ισχυρότερο όπλο που διαθέτει ενάντια σε αυτή την πραγματικότητα είναι τα υψηλής ποιότητας προϊόντα που είναι δυνατόν να παραχθούν στη χώρα, τα οποία μπορούν να είναι σε πλήρη εναρμόνιση με τις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας του υφάσματος και της υψηλής ραπτικής. Οι ανάγκες της Κοινότητας σε ποιοτικό μετάξι συνεχώς αυξάνονται και τα ποσά που ξοδεύονται για την εισαγωγή μεταξιού, κατώτερης ποιότητας από αυτή που μπορεί να παραχθεί στην Ελλάδα, είναι πολύ μεγάλα.⁴⁴

κατασκευές τύπου τολ

44 Πασχάλης Χαριζάνης
Τζιτζινάκης Μάριος/Ελληνική
Σηροτροφία: παρελθόν
παρόν και μέλλον του κλάδου/
Εργαστήριο Σηροτροφίας &
Μελισσοκομίας Γεωπονικό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η βιώσιμη ανάπτυξη της σηροτροφίας και η σταδιακή αύξηση της παραγωγής τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, προϋποθέτει συνεχή εξέλιξη και βελτίωση των εκτρεφόμενων μεταξοσκωλήκων μέσα από προγραμματισμένη και αποτελεσματική αξιοποίηση της υπάρχουσας γενετικής ποικιλότητας του είδους. Πρόσφατα διαφάνηκε μια τάση για αναβίωση της παραγωγής ελληνικού μεταξόσπορου για εμπορικούς σκοπούς. Το ελληνικό υβρίδιο (X1 x K1) διατέθηκε από το 2004 μέχρι και το 2006 προς χρήση σε Έλληνες σηροτρόφους, οι οποίοι στην πλειονότητά τους, έμειναν πολύ ικανοποιημένοι από το ύψος της παραγωγής, την ανθεκτικότητα σε ασθένειες και την προσαρμογή του στις κλιματικές συνθήκες της Ελλάδας. Επιπλέον, εφαρμόζοντας νέες τεχνικές εκτροφής και καλλιέργειας της μουριάς και σύγχρονες τεχνολογίες στη σηροτροφία και στην επεξεργασία του μεταξιού, μπορεί να επιτευχθεί παραγωγή καλής ποιότητας μεταξωτού νήματος και κατ' επέκταση μεταξωτών υφασμάτων, εξασφαλίζοντας υψηλής ποιότητας προϊόντα, ικανά να εξαχθούν και να απορροφηθούν από χώρες με παράδοση στη βιομηχανία των ενδυμάτων, όπως πολλές Ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία κλπ.).

Η εμπορευματοποίηση των κουκουλιών, η αξιοποίηση τους και η παραγωγή ελληνικού μεταξιού πρέπει να είναι πλέον οι κύριοι στόχοι, καθώς ένα προϊόν χωρίς εμπορική αξία είναι καταδικασμένο να εξαφανιστεί. Σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση θα είναι επίσης η προοπτική πιστοποίησης του ελληνικού μεταξιού και η ανάδειξη της ανώτερης ποιότητάς του, σε σχέση με τα εισαγόμενα από την Ασία αντίστοιχα προϊόντα, με ταυτόχρονη προώθησή του τόσο στις αγορές τις Ευρώπης, όσο και στην εγχώρια αγορά.

Ένα τέτοιο εγχείρημα θα μπορούσε να στεφθεί με επιτυχία μόνο με την αρμονική συνεργασία των αρμόδιων Υπηρεσιών και Εργαστηρίων και την ίδρυση και λειτουργία οργανώσεων παραγωγών σύμφωνα με τον πρόσφατο Κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Καν. Ε.Κ. 223/2008 της Επιτροπής), έχοντας όμως ως πυρήνα την ιδιωτική πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα.

Τέλος, το βασικό παραδείγματα ανάκαμψης της σηροτροφίας στη Ελλάδα είναι το Σουφλί. Το Σουφλί, "η πόλη του μεταξιού", απέχει 65 χλμ. από την Αλεξανδρούπολη και έγινε γνωστό σε όλη την Ελλάδα χάρη στη βιομηχανία μεταξουργίας που αναπτύχθηκε και άκμασε εκεί κατά το 19ο αι.

Τα τελευταία χρόνια, ο Δήμος Σουφλίου με τη Δημοτική Επιχείρηση Σηροτροφίας «ΔΕΣΗΜΕΣ», προσπαθεί ν' αναβιώσει την παραγωγή του μεταξιού με μορεώνες, με εκτροφή μεταξοσκώληκα και την κατασκευή αναπνηστήριου που ολοκληρώθηκε πρόσφατα. Σύντομα θα δημιουργήσει έναν επισκέψιμο χώρο εκτροφής του μεταξοσκώληκα, για όλους τους καλοκαιρινούς μήνες. Τέλος, υποστηρίζει την προσπάθεια τόσο σε επιστημονικό επίπεδο όσο και σε πρακτικό, παραχωρώντας

μορεώνες σε όσους θέλουν να ασχοληθούν με τη σηροτροφία.

Το παλιό εργοστάσιο μεταξιού «Τζίβρε» στο Σουφλί Έβρου αποκαθίσταται και μετατρέπεται σε Οικομουσείο Προβιομηχανικής και Βιομηχανικής Κληρονομιάς ενώ ήδη στο χωριό λειτουργεί μουσείο μεταξιού που στεγάζεται στο αρχοντικό του Κουρτίδη.

Μουσείο Μεταξιού, Αρχοντικό Κουρτίδη, Σουφλί/φωτ. pameeno.gr

Εργοστάσιο μεταξιού "Τζίβρε"

3.1. Παραδείγματα άλλων οικισμών

Ο τουρισμός, μια δραστηριότητα πολυδιάστατη με προεκτάσεις που δεν είναι μόνο οικονομικές αλλά μακροπρόθεσμα περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πολιτισμικές, αναπτύσσεται στη χώρα μας βασιζόμενος, κατά κύριο λόγο, στο τουριστικό μοντέλο των 3s (sun, sea, sand-ήλιος, θάλασσα, άμμος). Το συγκεκριμένο μοντέλο ανάπτυξης, όμως, δεν μοιάζει να απέδωσε το μέγιστο των δυνατοτήτων του τουριστικού υπόβαθρου της χώρας μας. Αντιθέτως μακροπρόθεσμα μείωσε τη δυνατότητα επένδυσης της χώρας μας στον βιώσιμο, ποιοτικό και εναλλακτικό τουρισμό που βασίζεται κατά κύριο λόγο στην διατήρηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του φυσικού περιβάλλοντος και της ιστορίας μας. Μάλιστα, οι διαδικασίες ανάπτυξης του συγκεκριμένου μοντέλου τουρισμού, οδήγησαν στη δραματική υποχώρηση των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα, καθώς η καλλιεργήσιμη γη εγκαταλείφθηκε ή μετατράπηκε σε οικόπεδα προς δόμηση χαμηλής ποιότητας καταλυμάτων που κυριάρχησαν τις τελευταίες δεκαετίες και σε μεγάλο βαθμό διαμόρφωσαν στο αστικό τοπίο στις τουριστικές περιοχές.

Ωστόσο την τελευταία δεκαετία παράλληλα με τον προβληματισμό που αναπτύσσεται σχετικά με τον επαναπροσδιορισμό του τουριστικού μοντέλου, εμφανίζονται προτάσεις και δράσεις που αφορούν στον εναλλακτικό και βιώσιμο τουρισμό. Την τριετία της κρίσης ιδιαίτερα, ο προβληματισμός έχει αποτελέσει αφετηρία για μια «στροφή» της οπτικής μας σε αυτά που αφήσανε πίσω οι προηγούμενες γενιές απαξιώνοντας τα.

Οι ορεινοί και ημιορεινοί οικισμοί φαίνεται, λοιπόν, σήμερα να αποτελούν ένα γόνιμο και παρθένο έδαφος για τον προγραμματισμό έργων και δραστηριοτήτων που μπορούν να συνδυάζουν την ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα σε συνδυασμό με την τουριστική αξιοποίηση, στο πλαίσιο των αρχών και αξιών της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Έτσι, οι πρώτες κινήσεις αναβίωσης ορεινών και ημιορεινών οικισμών συνδέθηκαν με εναλλακτικές μορφές τουρισμού (χειμερινό, φυσιολατρικό, ορειβατικό, περιβαλλοντικό τουρισμό, αγροτουρισμό) με στόχο την εισαγωγή στον τουριστικό χάρτη περισσότερων προορισμών και μακροπρόθεσμα την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Ας δούμε, λοιπόν,

κάποια παραδείγματα οικισμών, παραδοσιακών και μη, στον Ελλαδικό χώρο, οι οποίοι από εγκαταλελειμμένοι ή περιθωριοποιημένοι και στάσιμοι κατέληξαν να αποτελούν πρότυπα ανάπτυξης, με το ποσοστό του πληθυσμού που μετοικεί σε αυτούς να αυξάνεται συνεχώς.

Ανάβρα

Η Ανάβρα είναι χωρίο του νομού Μαγνησίας χτισμένη στις δυτικές πλαγιές του όρους Όθρυς σε υψόμετρο 780 μέτρων. Απέχει 72 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του νομού, τον Βόλο. Η περιοχή της Ανάβρας είναι δασώδης ενώ κοντά στην Ανάβρα βρίσκονται οι πηγές του Ενιπέα.

Η Ανάβρα έχει εξελιχθεί σε αγροτικό οικισμό πρότυπο. Έγινε ο πρώτος οικισμός της Ελλάδας που καλύπτει πλήρως τις ενεργειακές του ανάγκες με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Παράλληλα το επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων είναι ένα από τα υψηλότερα στην Ελλάδα και είναι ένα από τα λίγα ορεινά αγροτικά χωριά της Ελλάδας που ο πληθυσμός του παρουσιάζει αύξηση (Πληθυσμός 987 κάτοικοι, απογραφή 2001). Συγκεκριμένα, ο πληθυσμός διπλασιάστηκε τα τελευταία 15 χρόνια και ο μέσος όρος ηλικίας είναι τα 40 έτη.

45 Καραλή Μ./ "Κοινότητα Ανάβρας Αλμυρού Μαγνησίας. Ένα πείραμα τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης", 2002/ σελ. 123-129

Οι υποδομές του είναι υποδειγματικές: Το αιολικό πάρκο, που δίνει έσοδα 100.000 ευρώ ετησίως στην κοινότητα, τα τρία υπερσύγχρονα κτηνοτροφικά πάρκα που στεγάζουν το χειμώνα (όταν η Ανάβρα αποκλείεται από τα χιόνια) 25.000 ζώα, το πρότυπο σφαγείο, που θυμίζει χειρουργείο, το διώροφο πάρκινγκ των 60 θέσεων, το γυμναστήριο με τα τελευταίας τεχνολογίας μηχανήματα, τα γήπεδα ποδοσφαίρου και μπάσκετ, το λαογραφικό μουσείο και φυσικά το περιβαλλοντικό-πολιτιστικό πάρκο, έκτασης 240 στρεμμάτων. Η κοινωνική μέριμνα κατέχει πρώτιστη θέση: νηπιαγωγείο και δημοτικό, αγροτικό ιατρείο (πάντοτε στελεχωμένο), δωρεάν στέγαση για τους δασκάλους και τους γιατρούς, «Βοήθεια στο σπίτι», σχεδιασμός για γηροκομείο κ.α.⁴⁵

Κτηνοτροφικά πάρκα, Ανάβρα

Αιολικό πάρκο, Ανάβρα

Νυμφαίο

Το χωριό Νυμφαίο (παλαιότερα Νιβέστα ή και Νεβέσκα) είναι ορεινός οικισμός (υψόμ. 1350) που έχει χαρακτηριστεί «διατηρητέος παραδοσιακός οικισμός». Υπάγεται στο Δήμο Αμυνταίου του Νομού Φλώρινας. Βρίσκεται στο νότιο άκρο του νομού, στις ανατολικές πλαγιές του όρους Βέρνου σε απόσταση 57 χλμ από την πόλη της Φλώρινας. Στον παγκόσμιο διαγωνισμό της U.N.E.S.C.O. διεκδίκησε το Διεθνές Βραβείο Μελίνα Μερκούρη για την άριστη διαχείριση πολιτιστικού αποθέματος και φυσικού περιβάλλοντος.

Όραμα και στρατηγικός στόχος ήταν η αναβίωση του χωριού, η προστασία της γύρω φύσης και η ανάδειξη της εθνικής κληρονομιάς μέσα από την ανάπτυξη του ήπιου τουρισμού. Για την επίτευξη αυτών των στόχων πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από αξιολογικά έργα. Έργα που σε άλλες περιπτώσεις θα χρειάζονταν δεκαετίες να πραγματοποιηθούν, χάρις στη θέληση των ανθρώπων να δουν τον τόπο τους να ξαναζωντανεύει, έγιναν λειτουργικά σε λίγα μόλις χρόνια. Σύγχρονα δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης, δίκτυα σταθερής και κινητής τηλεφωνίας, 12.000 τ.μ. λιθόστρωτοι δρόμοι, ανάπλαση του ιστορικού κέντρου, ανάπλαση κεντρικής εισόδου, δημιουργία περιφερειακής οδού, τρεις υπαίθριοι σταθμοί αυτοκινήτων, δενδροφυτεύσεις, αναστηλώσεις όλων των σπιτιών του οικισμού και κτίσιμο 35 νέων, ασφαλτόστρωση δασικών οδών που μείωσαν τις αποστάσεις κατά 50% από τις γειτονικές πόλεις και προσφέρουν πλέον συναρπαστικές διαδρομές μέσα από ορεινά τοπία.

Κέντρο οικισμού, Νυμφαίο

Αυτά ήταν τα πρώτα κίνητρα που προσέλκυσαν νέους κατοίκους να προστεθούν στους ήδη υπάρχοντες, οι οποίοι δεν είχαν πια λόγο να εγκαταλείψουν τον τόπο τους. Από 240 κατοίκους που απεγράφησαν το 1991, το 2001 στο χωριό διέμεναν 415 κάτοικοι. Μετά από 20 ολόκληρα χρόνια το Νυμφαίο έχει ανάμεσα στους κατοίκους του και νέα παιδιά.

Δώδεκα παραδοσιακοί ξενώνες, οκτώ εστιατόρια, δύο πρότυπα καφέ μπαρ και

δύο καταστήματα παραδοσιακών ειδών, ήταν ο λόγος που δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας – κίνητρο για όλους εκείνους που θέλησαν να είναι κάτοικοι Νυμφαίου. Αλλά και τα έργα που προορίζονται για την προστασία της γύρω φύσης, όπως ο «Αρκτούρος», το Πάρκο Άγριας Φύσης με ελάφια και σπάνια ντόπια πανίδα και ο σύγχρονος κοινοτικός σταύλος, είναι επιπλέον λόγοι για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Παράλληλα δημιουργήθηκαν κέντρα και φορείς πολιτιστικού ενδιαφέροντος, καθώς και μουσεία που προβάλλουν την ιστορία και την παράδοση του τόπου.

“Αρκτούρος”, Νυμφαίο

Τέλος από τα παραδείγματα μας δεν μπορεί να λείπει είναι η Κρήτη, καθώς εκεί εφαρμόζεται ένα πολύ οργανωμένο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης και στους τέσσερις νομούς του νησιού. Ας δούμε ένα παράδειγμα στο νομό Ηρακλείου και ένα στο νομό Χανίων.

Αρχάνες

Οι αρχαιολόγοι έχουν χαρακτηρίσει τις Αρχάνες «Βερσαλίες της Κνωσού», αφού η τοποθεσία της και ο πολιτισμός της ήδη από τα μινωικά χρόνια την έκαναν σημείο αναφοράς της Κρήτης. Η ζωή είναι αδιάλειπτα παρούσα εδώ, πάνω από 3.000 χρόνια. Βρίσκεται 15 χλμ. νότια του Ηρακλείου. Παρά το γεγονός ότι οι Αρχάνες είναι τόσο κοντά στο Ηράκλειο, έχουν διατηρήσει ως κόρη οφθαλμού τον αισθητικό τους χαρακτήρα. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι σε αντίθεση με τα χωριά που ερημώνουν, στις Αρχάνες ο πληθυσμός αυξάνεται.

Ο κοινωνιολόγος Νίκος Δρακάκης επισημαίνει σχετικά: «Οι άνθρωποι εδώ είναι προοδευτικοί, η στάση, η συμπεριφορά και ο τρόπος ζωής τους διαφέρουν από των περισσοτέρων. Τις δεκαετίες του '50 και του '60, επένδυσαν στη γη και όχι στις εύκολες λύσεις κέρδους και αυτό δεν σημαίνει μόνο εργασία στα χωράφια, αλλά έναν άλλο πολιτισμό.[..] Βασικό χαρακτηριστικό αυτών των κατοίκων είναι η υγιής σχέση με τους πολιτικούς θεσμούς».

Η καλύτερη απόδειξη αυτού είναι η περιβαλλοντική αξιοποίηση που γνώρισαν οι Αρχάνες και η ανακήρυξή τους ως το δεύτερο ομορφότερο χωριό της Ευρώπης, με την απόσπαση του Ευρωπαϊκού Βραβείου Ανάπλασης Χωριού. Η ανάδειξη των Αρχανών, η διατήρηση της αρχιτεκτονικής, η πρωτοποριακή για την εποχή υπογειοποίηση των καλωδίων, η δημιουργία κοινωνικών δομών είναι ορισμένα από τα έργα που έχουν υλοποιηθεί μέχρι σήμερα.

Αρχάνες, Ηρακλείου

Βάμος

Το χωριό Βάμος, απέχει περίπου μισή ώρα από το δημοφιλή προορισμό των Χανίων. Με θέα τα Λευκά Όρη, σήμερα έχει συνολικά 50 ξενώνες εκ των οποίων οι 15 είναι αγροτουριστικοί. Από τους συνολικά 20 επισκέπτες του χωριού στα μέσα της δεκαετίας του '90, σήμερα κάθε χρόνο το μικρό χωριό επισκέπτονται 30.000 επισκέπτες.

Η επιτυχία οφείλεται στην επιμονή των κατοίκων οι οποίοι ασχολήθηκαν με τον αγροτουρισμό. «Στον Βάμο ασχοληθήκαμε πραγματικά με αυτό που σημαίνει αγροτουρισμός. Εκτός φυσικά από το γεγονός ότι αγαπάμε αυτό που κάνουμε και ενώσαμε τις δυνάμεις και τις γνώσεις μας» τονίζει ένας κάτοικος του χωριού.

Γαστρονομικός τουρισμός, Βάμος Χανίων

εικόνα eco-χωριού στη Σλοβενία/φωτ. livegreeblog.com

Η άλλη άποψη-τα πραγματικά eco-villages

Λίγοι, ακόμη και οι ντόπιοι θα περιγράψουν τα παραδοσιακά χωριά ως πλήρως χαρακτηρισμένα ή υποστηρικτικά της υγιούς ανθρώπινης ανάπτυξης. Η δουλειά είναι σκληρή, η προσδοκώμενη διάρκεια ζωής είναι σύντομη, οι ευκαιρίες για προσωπική ανάπτυξη και εκπαίδευση είναι λίγες, και η ποικιλομορφία των μέσων διαβίωσης είναι μικρή. Επιπρόσθετα, η αρμονία σε αυτά τα χωριά και τη φύση έχει επιτευχθεί τις περισσότερες φορές λόγω του μικρού πληθυσμού, μια «πολυτέλεια» που δεν έχουμε πλέον. Τα χωριά είναι μετά βίας ιδανικά για την αρμονία μεταξύ των κατοίκων καθώς η ζωή σε αυτά από μία σύγχρονη εκδοχή είναι οδυνηρά πατριαρχική. Πέρα από το- νοικοκυριό, πολλές φορές επικρατεί έχθρα και δυσπιστία μέσα στο χωριό, μεταξύ γειτονικών χωριών και προς τον κόσμο πέρα από αυτό.

Τα αληθινά eco- χωριά αντίθετα, σύμφωνα με τους υποστηρικτές τους, είναι σαφώς μεταβιομηχανικό φαινόμενο. Ενώ αντλούν διδάγματα από το σύνολο της ανθρώπινης εμπειρίας δεν είναι μια επιστροφή σε προηγούμενη περίοδο ζωής. Τα eco-χωριά αναπτύσσονται μέσα από τις ανάγκες και τις ευκαιρίες που προκαλούνται από νέους οικολογικούς προορισμούς (που αναπτύσσονται-διαμορφώνονται από τα υψηλά επίπεδα του πληθυσμού και των τεχνολογικών δυνατοτήτων), νέες τεχνικές και τεχνολογίες (που έχουν γίνει μέσα από την καλύτερη κατανόηση των οικοσυστημάτων) και νέα επίπεδα συνείδησης και ευαισθητοποίησης (η οποία συμβολίζεται εν μέρει από την εικόνα της γης από το διάστημα, με ό,τι σημαίνει αυτό σύμφωνα με τους όρους της παγκόσμιας συνείδησης και επίγνωσης των πολλών χρόνων ιστορίας σε αυτόν τον πλανήτη).

Όμως αυτό που προτείνεται στην παρούσα μελέτη δεν έχει καθόλου να κάνει με την επιστροφή σε προηγούμενη περίοδο ζωής. Έχει να κάνει με τη συνειδητοποίηση ότι η χώρα μας φέρει μια σημαντική ιστορία, που έχει αφήσει έντονα αποτυπώματα και τα οποία, από το πιο ασήμαντο μέχρι το πιο σπουδαίο οφείλουμε να γνωρίζουμε . Προέχει να αποφασίσουμε ότι η κάθε καταστροφή σημαίνει πως όλοι μαζί γινόμαστε φτωχότεροι και όχι μόνο εκείνος στον οποίο ανήκει αυτό που καταστρέφεται. Έχει να κάνει επίσης, το γεγονός ότι το

περιβάλλον δεν μας προσφέρει πλέον δωρεάν τις παροχές του και η κλιματική αλλαγή θέτει όρους για την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής μας. Η πρόκληση της πράσινης ανάπτυξης δημιουργεί ελπιδοφόρο πεδίο δράσης για τους αρχιτέκτονες, που καλούνται να συνθέσουν ένα παζλ με επίκαιρους και καινοτόμους όρους. Οι πολλά υποσχόμενοι νέοι κυρίως αρχιτέκτονες, καλούνται να ανανεώσουν τις παραστάσεις και να διαχειριστούν δημιουργικά πληθώρα απρόσμενων προβληματισμών. Είναι αυτοί στους οποίους εναποτίθενται οι μεγαλύτερες προσδοκίες για βιώσιμες νέες ανατρεπτικές προτάσεις.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα λέγαμε ότι οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι ελκυστικοί γιατί είναι κτισμένοι στα μέτρα του ανθρώπου. για να συνδιαλέγονται με τον άνθρωπο και ν' ανταποκρίνονται σε βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Είναι κτισμένοι όχι για να εξυπηρετήσουν το αυτοκίνητο, αλλά για να εξυπηρετήσουν πρωτίστως τον άνθρωπο. Είναι, λοιπόν, για όλους αυτούς τους λόγους που η παραδοσιακή, ανώνυμη αρχιτεκτονική έχει καταφέρει όχι απλά να επιβιώσει, αλλά και να μοιάζει πολύ πιο σύγχρονη από τα περισσότερα κτίρια που κτίζονται σήμερα.

Πιστεύουμε πως χρειάζεται ριζική επανεξέταση και επαναξιολόγηση των μεθόδων διαχείρισης των παραδοσιακών οικισμών αξιοποιώντας την έως τώρα εμπειρία μέσα από την εφαρμογή τους. Κι αν, πράγματι, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική και οι παραδοσιακοί οικισμοί μας θεωρούμε ότι ανταποκρίνονται σε ουσιαστικές ανθρώπινες ανάγκες θα πρέπει να δούμε ποια λογική και ποιοι «κανονισμοί» γέννησαν και δημιούργησαν αυτούς τους χώρους, ώστε να τους αξιοποιήσουμε.

Ο Δημήτρης Πικιώνης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Δεν είναι ερείπιο, σώζει ακέραιο το κάλλος της μορφής του. Του έλειψε απλώς η στοιχειώδης εκείνη συντήρηση που δικαιούται κάθε κτήριο και που είναι χρέος των κλητόρων του. (...) Το αληθινό συμπέρασμα είναι όχι να το γκρεμίσουμε, αλλά πως έχουμε χρέος ιερό, αυτό, όπως και όλα όσα έχουν καλλιτεχνική αξία, να το συντηρούμε ως κόρην οφθαλμού. Αντιπροσωπεύουν τον πνευματικό μόχθο των Πατέρων μας. Είναι ανυποκατάστατες σελίδες της καλλιτεχνικής μας ιστορίας. Αν τις καταστρέψουμε, εξαλείφουμε ένα κομμάτι από τον εαυτό μας. (...) Απ' αυτές θα αντλήσουμε διδάγματα, παρόρμηση και θάρρος για το μέλλον.»

Ερωτηματολόγιο στα πλαίσια ερευνητικής εργασίας
Περίοδος διαξαγωγής: Ιούλιος-Αύγουστος 2013
Τοποθεσία: Μεταξοχώρι, Αγιάς Λάρισας

Βάλτε ένα X στο κουτάκι που σας αντιπροσωπεύει

1. Φύλο

Άνδρας Γυναίκα

2. Ηλικιακή ομάδα

17-30

31-45

46-65

66-άνω

3. Ιθαγένεια

Ελληνική

Άλλη

4. Δημότης

Αγιάς

Λάρισας

Άλλου

5. Διαμονή στο Μεταξοχώρι

Όλο το χρόνο

Μόνο το χειμώνα

Μόνο το καλοκαίρι

Λιγότερο από ένα μήνα το χρόνο

Έρχομαι στο Μεταξοχώρι μόνο λόγω εργασίας

6. Ιδιότητα

Εργαζόμενος

Οικιακά

Φοιτητής

Άνεργος

Συνταξιούχος

Μαθητής

7. Επάγγελμα

Δημόσιος Υπάλληλος

Ελεύθερος Επαγγελματίας

Εισοδηματίας

Δημοτικός Υπάλληλος

Κτηνοτρόφος

Αγρότης

Ιδιωτικός Υπάλληλος

Έμπορος-Βιοτέχνης

Άλλο

8. Μορφωτικό επίπεδο

☐ Απόφοιτος Δημοτικού	☐ Απόφοιτος ΑΕΙ-ΤΕΙ
☐ Απόφοιτος Γυμνασίου	☐ Κάτοχος Μεταπτυχιακού
☐ Απόφοιτος Λυκείου	☐ Κάτοχος Διδακτορικού
☐ Κανένα από τα παραπάνω	

9. Επιλέξτε (3) από τους παρακάτω τομείς στους οποίους πιστεύετε ότι το χωριό σας αντιμετωπίζει τα σοβαρότερα προβλήματα

☐ Υγεία-κοινωνική μέριμνα	☐ Μετακινήσεις
☐ Εκπαίδευση	☐ Αθλητισμός-Ψυχαγωγία-Πολιτισμός
☐ Οικονομία-Εργασία	☐ Περιβάλλον
☐ Τουρισμός	☐ Εξυπηρέτηση πολιτών-υπηρεσίες Κοινής ωφέλειας
☐ Άλλο	

10. Επιλέξτε (3) από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό σας τον τομέα του ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- Υψηλές τιμές
- Έλλειψη τουριστικών υποδομών
- Έλλειψης εξυπηρέτηση Τουριστών
- Έλλειψη κινήτρων από το κράτος-δήμο για τουριστική ανάπτυξη
- Χαμηλή ποιότητα παροχής υπηρεσιών
- Άλλο

11. Επιλέξτε (3) από τα σημαντικότερα πρόβληματα που αντιμετωπίζει το χωριό σας στον τομέα του ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ-ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

- Έλλειψη χώρων πολιτισμού
- Δεν υπάρχουν κατάλληλοι χώροι ψυχαγωγίας
- Δεν υπάρχουν χώροι άθλησης
- Δεν υπάρχει στήριξη των τοπικών πολιτιστικών συλλόγων από τους τοπικούς φορείς
- Υπάρχουν χώροι αλλά δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένοι
- Άλλο

12. Επιλέξτε (2) απο τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό σας στον τομέα της ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ-ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Ανεργία
- Εργασία μόνο εποχική
- Χαμηλά ημερομίσθια
- Άλλο

13. Επιλέξτε (2) απο τις βασικές αιτίες, κατα τη γνώμη σας, αλλοίωσης της παραδοσιακής εικόνας του χωριού

- Έλλειψη κρατικής μέριμνας
- Έλλειψη ενδιαφέροντος από τους κατοίκους
- Έλλειψη χρημάτων
- Άγνοια-μη ενημέρωση απο τους κρατικούς φορείς για την πολιτιστική κληρονομιά

***η ερώτηση που ακολουθεί να απαντηθεί μόνο απο τους μόνιμους κατοίκους**

14. Μένετε για κάποιο χρονικό διάστημα αλλού και επιστρέψατε ως μόνιμος κάτοικος στο Μεταξοχώρι; Αν ναι, ποια τα βασικά κίνητρα επιστροφής σας; (1 ή περισσότερες επιλογές)

- Προσφορά εργασίας
- Οικονομικότερος τρόπος ζωής
- Καλύτερη ποιότητα ζωής
- Άλλος λόγος (σημειώστε παρακάτω)
- Οικογένεια

***η ερώτηση που ακολουθεί να ΜΗΝ απαντηθεί από τους μόνιμους κατοίκους**

15. Σκέφτεστε να μείνετε μόνιμα μελλοντικά στο Μεταξοχώρι;

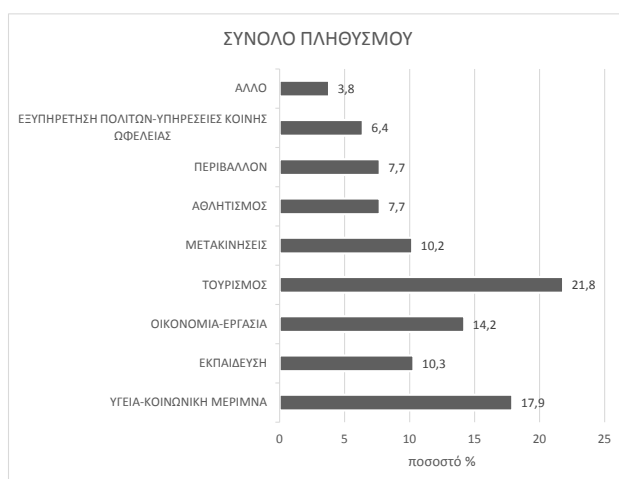
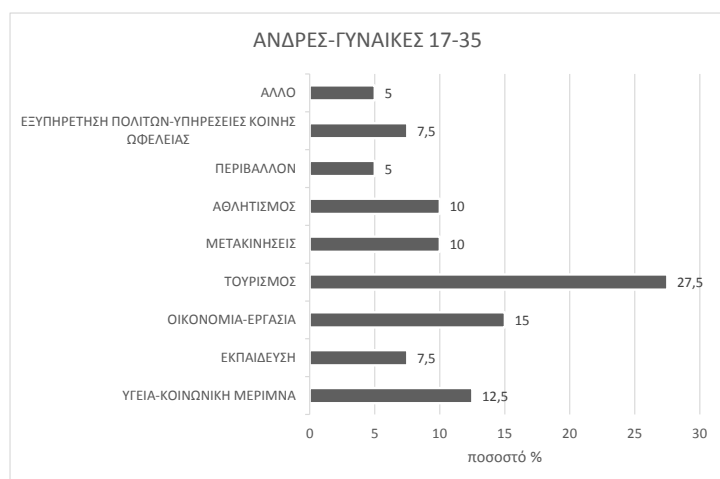
- Ναι
- Ίσως
- Όχι

16. Έαν η απάντηση ήταν Ναι/Ίσως, με ποιό κίνητρο;

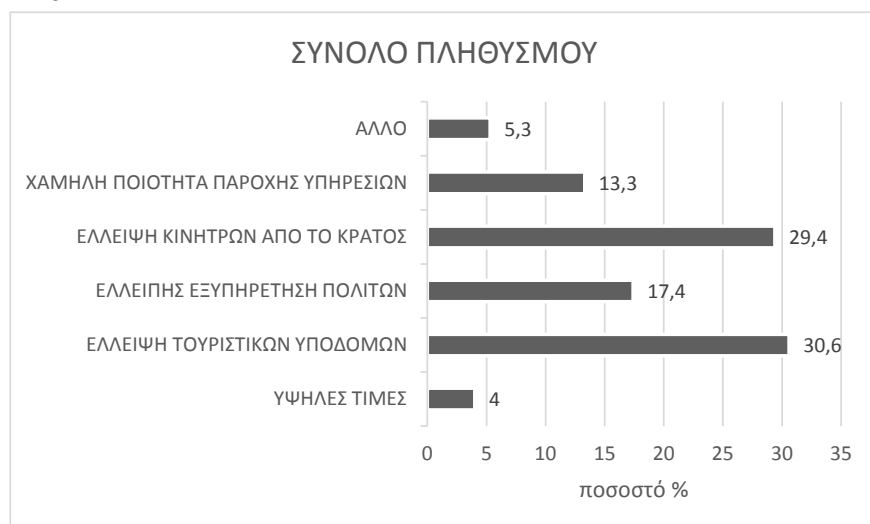
- Εργασία
- Οικογένεια
- Καλύτερη ποιότητα ζωής
- Άλλο
-

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

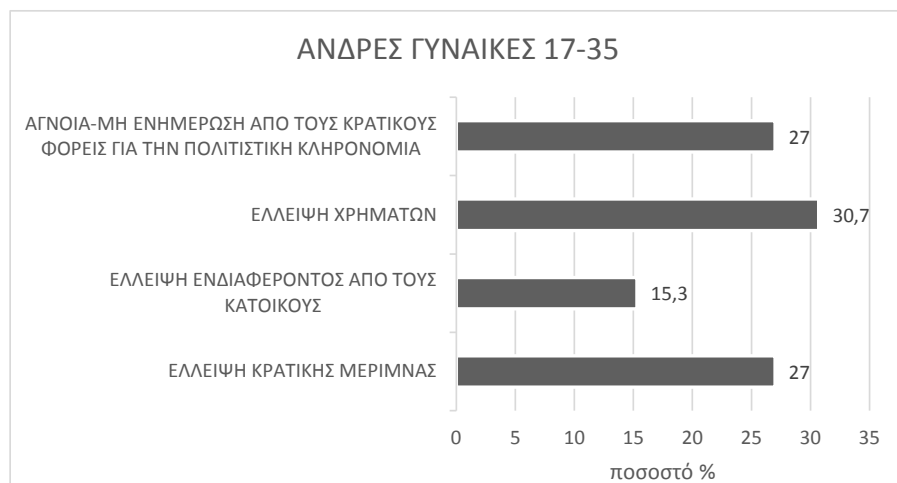
Απαντήσεις στην ερώτηση (9) “Επιλέξτε 3 απο του παρακάτω τομείς που θεωρείτε ότι το χωριό σας αντιμετωπίζει τα σημαντικότερα προβλήματα”

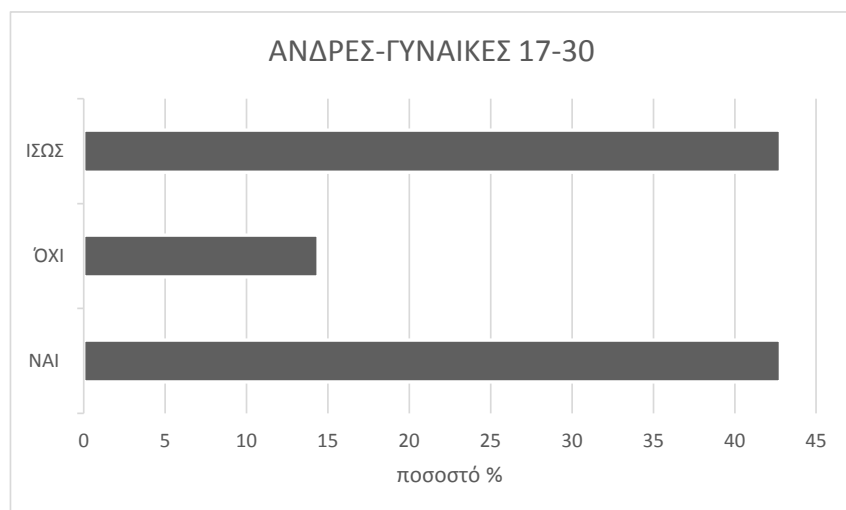
Απαντήσεις στην ερώτηση (10) , “Επιλέξτε 3 απο τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό σας στο τομέα του ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ”

Απαντήσεις στην ερώτηση (13) “επιλέξτε ς απο τις βασικές αιτίες, κατα τη γνώμη σας, αλλοίωσης της παραδοσιακής εικόνας του χωριού”

Απαντήσεις στην ερώτηση (15), στους μη μόνιμους κατοίκους του οικισμού “Σκέφτεστε να μείνετε μελλοντικά στο Μεταξοχώρι;”

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

_ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΑΤΑ

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ, ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1950-2000, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Χαράλαμπος Μπούρας-Παναγιώτης Τουρνικιώτης, εκδ.ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΗ, Διονύσης Ζήβας, εκδ.ΛΙΒΡΟ

ΑΝΩΝΥΜΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ, Amos Rapoport-Δημήτρης Φιλιππίδης, εκδ. ΜΕΛΙΣΣΑ

Για την αρχιτεκτονική,Α. Κωνσταντινίδης,Εκδόσεις «Άγρα», Αθήνα 1987

Ελληνική παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τομ. Θεσσαλία-Ήπειρος, εκδ. Μέλισσα

Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Kenneth Frampton εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ

Η Ποιητική του χώρου, Bachelard, G., μετάφραση Βέλτσου Ε., - Χατζηνικολή Ι., εκδ. Χατζηνικολή, 1982

Η αρχιτεκτονική της πόλης,Rossi, A., μετάφραση Πετρίδου Β., εκδ. University Studio Press, 1991

Το σύστημα των αξιών και η ταυτότητα της ιστορικής πόλης ως εργαλείο στο σχεδιασμό του χώρου της, Μαΐστρου, Ε., , Πορεία, Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Δ. Ζήβα, Ε.Μ.Π., - Σχολή Αρχιτεκτόνων, 2007,

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, Claude Lévi-Strauss, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ

ΆΡΘΡΑ-ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

Π. Γκαγκούλια - Α. Λούβη -Μ. Οικονόμου - Σ. Παπαδόπουλος - Μ. Ρηγίνος, «Η σηροτροφία στο Σουφλί», 1992, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.

Δ. Καρακούσης, «Θράκη: τουριστικός, ιστορικός, αρχαιολογικός οδηγός».

Παραδοσιακή αρχιτεκτονική και σύγχρονο οικιστικό περιβάλλον, των Γιάννη Αγησιλάου & Γιώργου Καλαβά.

«Λεύκωμα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς», Τ.Ε.Ε., Νοέμβριος 1978, Έτος 47ο, Αθήνα, Νοέμβριος 1978

Σελίδες από το χθες και το σήμερα, Μεταξοχώρι 1994, Δ. Αγραφιώτης

Οικισμοί στην Ελλάδα, Ο. Δουμάνης, Αρχιτεκτονικά Θέματα, 1974

Ανώνυμη και μοντέρνα αρχιτεκτονική, Γ.Π. Λάββας

ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗ ΚΑΙ αντι-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ Του Μιχάλη Α. Βιδάλη 13 Ιούλιος, 2011, Greek Architects

Η μετα-φυσική προβληματική της «βιώσιμης ανάπτυξης» (Μέρος 3) Του Αριστοτέλη Δημητρακόπουλου 22 Μάιος, 2011, Greek Architects

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΣΗΡΟΤΡΟΦΙΑΣ, ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΧΑΡΙΖΑΝΗΣ-ΜΑΡΙΟΣ ΤΖΙΤΖΙΝΑΚΗΣ, ΑΘΗΝΑ 2011

ΕΡΓΑΣΙΕΣ-ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Εισροή νέων χρηστών και χρήσεων και χωρικοί κοινωνικο-οικονομικοί μετασχηματισμοί στον παραδοσιακό οικισμό «χώρα» της Σερίφου. /2008/ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου/Πολεοδομία-Χωροταξία Ο βιοκλιματικός παράγοντας στην αρχιτεκτονική του παραδοσιακού οικισμού των Αμπελακίων/ διάλεξη 2002/64

Διάλεξεις 2007 : Περίοδος Ιουνίου : Παπαδονικολάκη Ελένη Χατζηγιάννου Ελένη «Σύγχρονες κατοικίες: Προσθήκες του σήμερα σε κτίρια του χθες»

Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Ανοικτών Χώρων/Μελέτη του παραδοσιακού οικισμού Μεταξοχωρίου Αγιάς (Από περιβαλλοντική άποψη)-Νίκος Καλογήρου, Δ. Λουκόπουλος, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΧΑΡΙΣΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ /Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ/ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ, ΣΧΟΛΗ ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ,ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗΣ

_ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

The Eco-village Challenge, The challenge of developing a community living in balanced harmony - with itself as well as nature - is tough, but attainable By Robert Gilman

_ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία www.statistics.gr

<http://archergastiri.com.cy/>

Ομάδα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Δημόσια Γεωχωρικά Δεδομένα <http://www.geodata.gov.gr/geodata/>

<http://www.agelioforos.gr/default.asp?pid=7&ct=19&artid=91394>

<http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=23353&subid=2&pubid=63841610>

<http://www.olympos-kissavos.gr/el/architectural-k/fisiognomiai-k>
http://archetypa.blogspot.gr/2010/03/blog-post_6599.html

http://www.kathimerini.gr/4Dcgi/4dcgi/_w_articles_tax-greece_1_12/11/2007_211630

<http://www.dimosagias.gr/pezoporikes-diadromes.html>

<http://www.agronews.gr/diatrofi-agrotourismos/politismos-tis-upaitrou/arthro/78183/epistrefoun-sta-horia-15-ekat-neoi-anthropoi/>

<http://www.theguardian.com/sustainable-business/traditional-architecture-techniques-green-building>

<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php?op=Axis&todo=Load&id=03f68714d-ba796f8>

http://enrd.ec.europa.eu/leader/gr/leader_gr.cfm

Ζερβός, Γ., 2012. Η εξέλιξη των παραδοσιακών οικισμών και ο σύγχρονος σχεδιασμός στα θεσμικά κείμενα προστασίας της ακίνητης πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Εισήγηση στην Ημερίδα «Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών & Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός». Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 2012. Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος & Πολιτισμού. Διαθέσιμο σε:

<http://www.e-archimedes.gr/latest/item/4041->

Παπακωνσταντίνου, Α., 1999. Η σύμβαση της Γρανάδας για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και το Σύνταγμα.. Νόμος και Φύση. Διαθέσιμο σε:
<http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=27&lang=1&catid=1>

<http://www.agro-tour.net/web/guest/home>

<http://www.espa.gr/el/Pages/Default.aspx>

<http://www.agrotourcrete.gr/>